

TARTALOM

Kedves Olvasóink!.....	2
Csúcs Sándor: Hannu Lauonenra emlékezünk.....	3
Anna Tarvainen: Anna-Maija Raittila és a magyar irodalom.....	9
Pertti Torstila: „Budapesti kiküldetés.” Magyarország történelméről és jelenéről.....	21
Finn – észt olvasókönyv (Csúcs Sándor ismertetése).....	34
Rideg Béla: Az Estophilus ösztöndíjjal Észtországban.....	44
Kaiser Kamilla, Vojter Kitti, Béres Mátvás:	
Nemzetközi Finnugor Téli Egyetem Szegeden.....	46
Salánki Zsuzsanna: A Finnugor Népek Világkongresszusa jelenlegi tevékenységéről.....	49

A címlapon Hannu Lauonen

Finnugor Világ

A Reguly Társaság Értesítője

Szerkeszti: Csúcs Sándor (felelős szerkesztő), Molnár Zoltán

Szerkesztőség: Reguly Társaság: 2083 Solymár, Hóvirág u. 47.
Villanyposta: Csucs@btk.ppke.hu

Kiadja a Reguly Társaság a Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezete közreműködésével

A társaság tagjai a lapot tagdíjuk fejében kapják. Tagdíj: dolgozóknak 2000 Ft, nyugdíjasoknak, diákoknak: 1000 Ft. Bankszámlaszámunk: 11101404–19664314–36000001.

© Waldberg Bt. Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, az adatfeldolgozó rendszerekbe való bevétel, nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes részeket illetően is.

HU ISSN 1416-776X * Printed in Hungary

Finnugor Világ

A Reguly Társaság Értesítője

XXVIII. évfolyam, 1. szám

2023. március

Kedves Olvasóink!

Lapzárta után kaptuk a szomorú hírt, hogy Fancsaly Éva finnugor nyelvész, a Pécsi Tudományegyetem nyugalmazott docense, a Reguly Társaság alapító tagja 2023. március 2-án elhunyt. Kedves tagtársunkról következő számunkban közlünk megemlékezést.

Mostani számunkat is megemlékezéssel kezdjük. A tavaly elhunyt Hannu Launonen finn műfordító munkásságát idézzük fel. Ő remek fordításokkal gazdagította a finn nyelvű magyar szépirodalmat, munkássága terjedelmében is lenyűgöző.

Igazából a véletlen hozta úgy, hogy ebbe a számunkba belekerült egy másik kiváló finn műfordító, Anna-Maija Raittila (1928-2012) életművének értékelése is. Anna Tarvainen tanulmánya először a *Varia Fenno-Estonica* c. ünnepi olvasókönyvben jelent meg. (Erről a kötetről l. a szerkesztő írását ebben a számunkban.) Bevallom, érzelmi oka is van annak, hogy közöljük a Raittiláról szóló írást. A kilencvenes években Anna-Maija meghívására magam is ellátogattam a cikkben is említett *Morbacka*-evangélikus közösségbe, ahol Raittila hitet és szeretetet sugárzó egyénisége rendkívül mély benyomást tett rám. Anna Tarvainen értő elemzései talán olvasóinkhoz is közelebb hozzák személyiségét, felvillantják műfordításainak művészi kvalitásait.

Az élő magyar – észt kapcsolatok bizonyítéka Rideg Béla észtországi ösztöndíja és az erről szóló beszámolója. A szerző a budapesti Finnugor Tanszék doktorandusza észt irodalomból.

Örömmel adunk hírt a január 31. és február 4. között Szegeden megrendezett 11. Nemzetközi Finnugor Téli Iskoláról. Az ilyen események fontosak és reményt keltőek tudományágunk jövője szempontjából.

Most számolok be arról, hogy tavaly 55 ezer forintot kaptunk az SzJA 1 %-ának felajánlásából, a tagdíjbevételek 112 ezer forintot tettek ki, a Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezetétől 200 ezer forint támogatást kaptunk. Fontosabb kiadási tételeink voltak: az IFUSCO-ra utazó diákok és a bécsi Finnugor Kongresszus magyar résztvevőinek támogatása, összesen 700 ezer forint, a Finnugor Világ nyomdai- és postaköltségei 443 ezer forint. Kiadásaink tehát jóval meghaladták bevételeinket, de a hiányt a korábbi évek megtakarításaiból finanszírozni tudtuk. Anyagi helyzetünk kielégítő, de természetesen idén is számítunk a tagdíjakra. A befizetéshez mostani számunkhoz egy csekket mellékelünk. Az éves tagdíj egyelőre nem változott, dolgozóknak 2000, diákoknak, nyugdíjasoknak 1000 forint. Várjuk az SzJA 1 %-ának felajánlását is. Adószámunk: **19664314-1-13**.

Csúcs Sándor

Hannu Lauonenra emlékezzünk

Tavaly hunyt el 81 éves korában Hannu Launonen műfordító, irodalomtörténész, kritikus, aki egyedülállóan sokat tett a magyar szépirodalom, mind a költészet, mind a próza finnországi megismertetése érdekében. Társaságunk és lapunk egyik alapvető célja a finnugor népek közötti kulturális kapcsolatok fejlesztése. Ezért különleges érdeklődésünkre tarthat számot valaki, aki szinte egész életét ennek a célnak szentelte.

Hannu Launonen 1941. május 22-én született Kuopióban. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd a Helsinki Egyetem Bölcsészkarára iratkozott be, ahol finn nyelvészetet és irodalomtudományt hallgatott. 1969-ben szerzett bölcsészdiplomát. Ekkortájt indult irodalomtörténész és műfordító pályája. *Näkökulmia 1960-luvun kirjallisuuden-tutkimukseen*. Helsinki 1970. (= *Szempontok az 1960-as évek irodalmának kutatásához*) c. tanulmányát a Helsinki Egyetem adta ki. Néhány évvel korábban jelent meg Ezra Pound amerikai költő *Lukemisen aakkoset* (= Az olvasás ábécéje) c. művének finn fordítása (Otava, 1967), Launonen és Lassi Saastamoinen munkája.

A hetvenes években a magyar vonal is elindult, 1973: *Maaailma uutena: valikoima unkarilaisia novelleja 1929–1970* [= Megújult világ: magyar novellaválogatás 1929–1970.] A következő évben jelent meg a szerző első magyar verseskötete Juhász Ferenc verseivel.¹ A költő szövegeinek értelmezésében a Helsinkiben élő, nyelvészként is ismert Kecskeméti István volt segítségére. Ettől kezdve rendszeresen, két-három-négy évenként jelentek meg magyarból készült műfordításai.

1978-ban magyar tanulmánykötettel jelentkezett: *Hirvipoiika: Tutkielmia Unkarin kirjallisuudesta* [= A szarvasfű: Tanulmányok a magyar irodalomról] Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Eközben finn irodalomtörténeti kutatásait is folytatta. 1984-ben jelent meg doktori értekezése, amelyet ugyabban az évben védett meg a Helsinki Egyetemen. Erről a monográfiáról (*Suomalaisen runon struktuurianalyysia: Tutkimus Jaakko Juteinin, Aleksis Kiven, Otto Mannisen, Eino Leinon, V. A. Koskenniemen, Uno Kailaan, Kaarlo Sarkian, Tuomas Anhavan, Paavo Haavikon ja Pentti Saarikosken lyriikasta*. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 396. Helsinki 1984.)² ezt olvassuk az egyik

¹ A szövegben említett művek adatait l. a cikk végén található bibliográfiában.

² 'A finn vers szerkezeti elemzése: Tanulmány Jaakko Juteini, Aleksis Kivi, Otto Manninen, Eino Leino, V. A. Koskenniemi, Uno Kailas, Kaarlo Sarkia, Tuomas Anhava, Paavo Haavikko és Pentti Saarikoski lírájáról. Doktori értekezés. A Finn Irodalmi Társaság kiadványai 396.'

finnországi megemlékezésben: „Hänen vaitöskirjansa vuodelta 1984 käsitteli suomalaisen lyriikan rakenteellisia ominaisuuksia, runokielen poikkeamista normaalkielestä ja monitulkintaisuutta.”³ Az értekezés olyan nagy sikert aratott, hogy szerzőjét azonnal a Parnasso⁴ irodalmi folyóirat vezető kritikusává tette. Az értekezés címében felsorolt költők közül Jaakko Juteini (1781-1855) a XIX. század első felében írta finn nyelvű verseit. A sort Pentti Saarikoski (1937-1983) zárja. A kettejük között felsoroltak a finn költészet legnagyobb nevei, többük verseit magyarra is lefordították. Bátorság és önbizalom kellett a témaválasztáshoz, de megvolt hozzá a tehetség és a szorgalom is.

Hannu Launont 1981-ben a Magyar Írószövetség rendkívüli tagjának választották, 1989-ben pedig a Helsinki Egyetem odaítélte neki a magyar irodalom docense címet. (Finnországban a *dosentti* egy tudományos fokozat, amelynek viselője jogosult szakterületén egyetemi előadásokat tartani, nagyjából megfelel a régebben nálunk is használatos *egyetemi magántanári* címnek.) Így tehát órákat tartott az egyetemen, irodalmi kört vezetett a Finn-magyar Társaságban és persze fordított, fordított, fordított.

Mit is? Kezdjük a költészettel. Juhász Ferenc után következett Nagy László 1978-ban. Ekkor kezdődött együttműködése Jávorszky Béla magyar műfordítóval, akinek elévülhetetlen érdemei vannak a finn költészet magyarországi megismertetésében is. Közös munkájuk valóban gyümölcsöző volt, hiszen 33 év alatt 12 kötetnyi verset és egy esszékötetet fordítottak finnre. Ez utóbbi Csoóri Sándor esszéiből készült válogatás, 1992-ben jelent meg. Önálló kötetet kapott az említetteken kívül Csoóri Sándor (1981, 1998), Weöres Sándor (1986), Kassák Lajos (1990), Kányádi Sándor (1996) és Tóth Erzsébet (2011). Voigt Vilmos néprajztudós szerkesztette és a Launonen – Jávorszky páros fordította azt a kötetet, amely bő válogatás a magyar népköltészet-ből az 1500-as évektől az 1900-as évekig.

Három gyűjtemény is a közös munka gyümölcse: 1985-ben jelent meg a mai erdélyi költészetet bemutató kötet, 2000-ben jelent meg az öt mai magyar költő (Tornai József, Orbán Ottó, Nagy Gáspár, Tóth Erzsébet és Szócs Géza) verseit tartalmazó gyűjtemény, 2006-ban pedig további hat mai magyar költő verseinek válogatása: Gergely Ágnes, Hervay Gizella, Lászlóffy Aladár, Petri György, Mezey Katalin és Oravecz Imre versei.

Néhány esetben Launonen egyedül dolgozott. Így a József Attila köteten 1999-ben, a Radnóti-válogatáson (2003), Rakovszky Zsuzsa finn kötetén (2008) és a második Weöres verseskötvényön (2012.)

³ '1984-ben írt doktori értekezésében a finn líra szerkezeti sajátosságaival foglalkozott, a költői nyelv és a köznyelv eltéréseivel, valamint a verses szöveg többféle értelmezési lehetőségeivel.'

⁴ 1951-ben alapított finn irodalmi folyóirat. Megjelenik évente hatszor, közel hat ezer példányban.

Idekívánczik, hogy Petőfi finnországi népszerűsítéséhez is hozzájárult. Nagy költőnk verseinek negyedik finn kiadásához ő fordította a prózai szemelvényeket és ő írt a kötethez utószót. Magukat a verseket a kiváló finn költő, Otto Manninen (1872-1950) fordította még az 1920-as években.

Elnézést kérek az olvasótól, hogy felsorolásokkal és bibliográfiai adatokkal untatom, de feltétlenül meg akartam mutatni, hogy milyen óriási, utolérhetetlen munkát végzett Launonen a magyar költészet finnországi bemutatása érdekében. Nem véletlenül írta a *Suomi-Unkari* c. lapban megjelent nekrológiájában Jukka Haverinen: „...jos olisin unkarilainen runo, olisin huolissani” (= 'ha magyar vers lennék, aggódnám'). Ugyanis a fiatalabb nemzedékben alig vannak versfordítók.

Kevesen tudták Launonen teljesítményét még csak megközelíteni is. Talán Anna-Maija Raittila került hozzá legközelebb. Róla mostani számunkban közöljük Anna Tarvainen írását. A másik, aki eszembe jut Toivo Lyy költő (1898-1976). Neki köszönhetjük az 1970-ben megjelent *Unkarin lyryä: unkarilaista lyriikkaa keskiajalta nykyaikaan* [= Magyar líra: magyar költészet a középkortól napjainkig] c. kötetet, benne közel hatvan magyar költő verseivel, valamint *Az ember trédiája* finn fordítását 1943-ból.

Visszatérve Launonen fordításaira, nézzük a prózát. A sort 1973-ban egy novelláskötet nyitotta meg (*Maailma uutena*), amelyet a következő évtizedben még egy követett (*Miljoona kilometriä Budapestiin*). Közben elkészítette Lukács György *Balzac és a francia realizmus* c. könyvének finn fordítását (1978).

A kilencvenes években Esterházy Péter következett három regénnyel. A *szív segédigéi* 1991-ben jelent meg finnül, a *Hahn – Hahn grófnő pillanása – lefelé a Dunán* 1996-ban, az *Egy nő* 1998-ban. Jukka Haverinen a *Hahn – Hahn grófnő...-ról* írt ismertetésében úgy véli, hogy „A fordítás egészében véve nagyszerű.”, és azon csodálkozik, hogy honnan (az ördögből) talicskázta össze a fordító a robbanótöltetet, vagyis stilisztikai eszközeit. A regény finnországi megjelenésekor Helsinkiben dolgoztam és abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy Launonen megajándékozott egy dedikált példánnyal. Most, annyi év után újra beleolvastam a finn szövegbe, és már az első néhány mondat meggyőzött arról, hogy a fordító tökéletesen adja vissza Esterházy humorát és ironiáját.

A kétezres évek Nádas Péter jegyében kezdődtek. 2000-ben jelent meg az *Egy családregény vége*, 2006-ban az *Emlékiratok könyve* első és második része. Ez utóbbi Hannu Launonen és Juhani Huotari közös munkája. A próza fordítások sorát Krúdy Gyula novellái zárják 2009-ben.

Hannu Launonennak jutott ideje arra is, hogy aktívan részt vegyen a Finn-Magyar Társaság munkájában. Szerepet vállalt 2012-ben is, amikor a Helsinki Könyvvásár díszvendége Magyarország volt.

Munkásságát mindkét országban megbecsülték. Magyarországon megkapta a Pro Cultura Hungaricát (1988), az MTA Füst Milán Alapítványának műfordítói

nagydíját (1990), a Lotz János-érmet (1991) és a Rác István-díjat (2007). 2011-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével tüntették ki. Finnországban Mikael Agricola-díjat kapott 1974-ben, továbbá Állami Fordítói díjat (1975), és a Finn Rádió fordítói díját (1999).

Launonen csendes, szerény, barátságos, mindig nyugodt ember volt. „Nem ismertem jól Hannut, de nagyon jól emlékszem rá. Mosolygó, udvarias ember volt, aki a kölcsönös üdvözlés után kedvesen szóba hozott valamit, amiről úgy gondolta, hogy mindkét felet érdekli. Mindig valami érdekes témán dolgozott. Kiváló tanárként emlékezünk rá, emlékezetes irodalmi esték szervezőjeként, vezetőjeként, előadójaként... A magyar irodalom kiváló ismerője eltávozott, és ez arra kötelezi a hátramaradottakat, hogy lássanak munkához. Remélem, Hannu fordításainak eleganciája, felszabadultsága, eredetisége és bátorsága sok utánpótlás talál” – írja Jukka Haverinen már említett nekrológjában. Ezt reméljük mi is, amikor Hannu Launonenra emlékezünk.

Csúcs Sándor

Bibliográfia

Hannu Launonen magyarból készült műfordításai

- Csoóri, Sándor : *Otsasi hämäärästä: Runoja*. Suomentaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 1981. [Arcod a homályból: Versek. Fordította H. L. és B. J.]
- Csoóri, Sándor: *Maailman aistillinen vertauskuva: Valikoima esseitä*. Suomentaneet ja toimittaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 1992. [A világ érzéki jelképe: Válogatott esszék. Fordította és szerkesztette H. L. és B. J.]
- Csoóri, Sándor: *Sateiden ilmarata: Runoja*. Suomentaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 1998. [Esők libegője: Versek. Fordította H. L. és B. J.]
- Esterházy, Péter: *Sydämen apuverbti : Johdatus kaunokirjallisuuteen*. WSOY 1991 [A szív segédigéi: Bevezetés a szépirodalomba]
- Esterházy, Péter: *Pitkin Tonavaa, eli, Kreivitär Hahn-Hahnin katse*. WSOY 1996. [Hahn-Hahn grófnő pillantása – lefelé a Dunán.]
- Esterházy, Péter: *Nainen*. WSOY 1998. [Egy nő.]
- József, Attila: *Läpinäkyvä leijona: Runoutta ja elämäkerrallisia kirjoituksia*. Suomentanut ja toimittanut Hannu Launonen. WSOY 1999. [Átlátszó oroslán: Versek és önéletrajzi írások. Ford. és szerk. H. L.]
- Juhász, Ferenc: *Kukkiva maailmanpuu: Runoja ja runoelmia*. Suomentaneet Hannu Launonen ja István Kecskeméti. Otava 1974. [Virágzó világfa: Versek és költemények. Ford. H. L. és I. K.]

- Kányádi, Sándor: *On seutuja: Runoja ja runoelmia*. Suomentaneet ja toimittaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 1996. [Vannak vidékek: Versek és költemények. Ford. és szerk. H. L. és B. J.]
- Kassák, Lajos: *Muotoilen ainetta: Runoja*. Suomentaneet ja toimittaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 1990. [Anyagot formálok: Versek. Ford. és szerk. H. L. és B. J.]
- Krúdy, Gyula: *Punaisen härän majatalo ja muita novelleja*. Suomentanut ja toimittanut Hannu Launonen. Atena, Jyväskylä 2009. [A Vörös Ökör Fogadó és más novellák. Ford. és szerk. H. L.]
- Launonen, Hannu (szerk.): *Maailma uutena: valikoima unkarilaisia novelleja 1929–1970*. Suomentanut ja toim. Hannu Launonen. WSOY 1973. [Megújult világ: magyar novellák 1929-1970. Ford. H. L.]
- Launonen, Hannu (szerk.): *Miljoona kilometriä Budapestiin: Valikoima unkarilaisia novelleja 1909–1986*. Valinnut, esitellyt ja suomentanut Hannu Launonen. WSOY 1987. [Egymillió kilométer Budapestig: magyar novellák 1909–1986. Válogatta, bemutatta és fordította H. L.]
- Launonen, Hannu – Jávorszky, Béla (szerk.): *Puulta puulle: Unkarilaisen vähemmistön nykyriikkaa Transilvaniasta*. Suomentaneet ja toimittaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 1985. [Fáról fára: mai magyar líra Erdélyből. Ford. H. L. és B. J.,]
- Launonen, Hannu – Jávorszky, Béla (szerk.): *Valolierion alla: Viisi unkarilaista runoilijaa*. Suomentaneet ja toimittaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 2000. [A fényhenger alatt: Öt magyar költő. Ford. H. L. és B. J.]
- Launonen, Hannu – Jávorszky, Béla (szerk.): *Yhteisessä sateessa: Kuusi unkarilaista runoilijaa*. Suomentaneet ja toimittaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 2006. [Közös esőben: Hat magyar költő. Ford. H. L. és B. J.]
- Lukács, Georg [György]: *Balzac ja ranskalainen realismi*. Suomentanut Hannu Launonen. Love, Helsinki 1978. [Balzac és a francia realizmus. Ford. H. L.]
- Nádas, Péter: *Erään sukuromaanin loppu*. Keltainen kirjasto 327. Tammi 2000. [Egy családregény vége.]
- Nádas, Péter: *Muistelmien kirja. 1 osa*. Suomentaneet Hannu Launonen ja Juhani Huotari. Keltainen kirjasto 370. Tammi 2006.
- Nagy, László: *Uhri kuumalle tuulelle: Runoja ja runoelmia*. Suomentaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 1978. [Áldozat a forró szélnek: Versek és költemények. Ford. H. L. és B. J.]
- Petőfi, Sándor: *Runoja*. Suomentanut Otto Manninen. Proosakatkelmät suomentanut ja jälkilauseen kirjoittanut Hannu Launonen. 4. laaj. painos WSOY 2001. [Versek. Ford. Otto Manninen. A prózai részeket fordította és az utószót írta H. L.]

- Radnóti, Miklós: *Vaahtopää taivas: Valikoima runoja 1928–1944*. Suomentanut ja toimittanut Hannu Launonen. WSOY 2003. [Tajtékos ég: Versválogatás 1928-1944. Ford., szerk. H. L.]
- Rakovszky, Zsuzsa: *Yhteyksiä: Valikoima runoja*. Suomentanut ja toimittanut Hannu Launonen. WSOY 2008. [Kapcsolatok: Versválogatás. Ford., szerk. H. L.]
- Savolainen, Miko: *Transilvania: Kaukametsä*. Runojen suomennokset Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. Tammi 1990. [Erdély: Messzi erdő. A verseket ford. H. L. és B. J.]
- Tóth, Erzsébet: *Aamut, hiukset hajallaan: Valikoima runoja*. Suomentaneet ja toimittaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 2011. [Reggelek kócos hajjal: Versválogatás. Ford., szerk. H. L. és B. J.]
- Voigt, Vilmos (szerk.): *Menin puutarhaani: Valikoima unkarilaisia kansanrunoja 1500-luvulta 1900-luvulle*. Toimittanut Vilmos Voigt. Suomentaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 517. Helsinki 1990. [Kertembe mentem: Magyar népköltészet az 1500-as évektől az 1900-as évekig. Ford. H. L. és B. J.]
- Weöres, Sándor: *Kivi ja ihminen: Runoja ja proosarunoja*. Suomentaneet ja toimittaneet Hannu Launonen ja Béla Jávorszky. WSOY 1986. [A kő és az ember: Versek és prózaversek. Ford., szerk. H. L. és B. J.]
- Weöres, Sándor: *Kadonnut päivänvarjo: Runoja*. Suomentanut, toimittanut ja jälkisanan kirjoittanut Hannu Launonen. WSOY 2012. [Az elveszett napernyő: Versek. Ford., szerk., utószó H. L.]

Anna-Maija Raittila és a magyar irodalom⁵

Ez a tanulmány – csekély módosításoktól eltekintve – eredetileg a Varia Fenno-Estonica c. kötetben jelent meg (368–378). Ennek ismertetését l. mostani számunkban. A szerk.

Anna-Maija Raittilának a magyar irodalom fordítójaként és népszerűsítőjeként végzett munkáját nem tárgyalhatjuk anélkül, hogy egyéb tevékenységéről ne ejtenénk szót. Jelentős, sőt radikális hatása volt az élet számos területén, amelyeket nem lehet elválasztani egymástól. Először tehát röviden vizsgáljuk meg Anna-Maija Raittila sokrétű munkásságát.

Anna-Maija Raittila (1928–2012) jelentős szereplője volt a hitéletnek. A csendességet hangsúlyozó lelkiségnek a legfontosabb finn képviselői közé tartozott, egy olyan mozgalom kulcsfigurája volt, amelynek eredményeképp Finnországban megindultak az egyházi csendes napok⁶, és az 1990-es évek folyamán széles körben el is terjedtek. Ezt megelőzően Anna-Maija Raittila sok évtizeden át tevékenykedett olyan vallásos körökben, amelyekben egyaránt hangsúlyt fektettek a társadalmi felelősségvállalásra a mindennapi életben, valamint a csendességre, az imára és az elmélkedésre.

Jelentős szerepe volt ebben a franciaországi Taizé ökumenikus közösségének, amelyhez Anna-Maija Raittilát 1971-től szoros szálak fűzték. Raittila Finnországban jelentős vallásos gondolkodónak számított, de az életmódjával még mintát is adott. Részt vett – egyéb közösségek mellett – a *Morbacka*⁷ megalapításában Kaarinában, ahol maga is huzamosabb ideig élt.

⁵ Jelen cikk egy 2006-ban tartott előadáson alapul, melyre a helsinki egyetem finnugor tanszékén tartott *Kirjallisuus, arvot, kääntäminen – Unkarilainen kirjallisuus Suomessa ja suomalainen kirjallisuus Unkarissa (Irodalom, érték, fordítás – A magyar irodalom Finnországban és a finn irodalom Magyarországon)* c. szeminárium keretében került sor. A szeminárium előadásaiból készült egy internetes kiadvány, amely azonban már nem található meg teljes egészében a világhálón. Az előadás – ezen cikk előzménye – az alábbi címen található: <https://www.yumpu.com/fi/document/view/13745331/anna-maija-raittila-ja-unkarin-kirjallisuus-helsinki>

⁶ A csendes napok résztvevői általában egy-egy hétvégére gyűlnek össze közös csendességre, szótlanásra. A keresztény lelkigyakorlatok ritmusát a naponta többször végzett ájtatosság adja meg, és gyakran a lelkigyakorlat vezetőjének lelki tanítása is. Az étkezések csendben, közösen zajlanak.

⁷ A *Morbacka* keresztény közösséget 1984-ben alapították Kaarinában, Turku közelében. Ennek a keretein belül rendszeresen tartottak csendes napokat. Anna-Maija Raittila 1992-től 2008-ig itt élt állandó jelleggel. 2009-ben a közösségnek fel kellett adnia a Morbackát, de a háttér-szervezete – a Sinapinsiemenyhdistys (Mustármag Egyesület), amelynek 1979-es alapításában Anna-Maija Raittila is közreműködött – folytatja működését: az új közösség Kangasalában, közelebbről Ukinrantában él. <https://www.sinapinsiemen.fi/>

Anna-Maija Raittila azonban mindenekelőtt költő volt: tizenegy gyűjteményt jelentetett meg. Első műve, a *Ruiskukkaehtoo* [Búzavirágos este], még az érettségije idején jelent meg, 1947 tavaszán. A költő és kritikus Unto Kupiainen elismerő kritikát írt róla, amiben „istenáldotta, született lírikus”-ként jellemezte, és a következőket állapította meg: „Nem kétséges, hogy kivételes zsenialitásról van szó, amelynek első tavaszi dallamát halljuk felcsendülni” (TEINILÄ 2001: 30).

A versesköteteken kívül Anna-Maija Raittila lírikusi pályájának eredményei közé tartozik a finn evangélikus egyház énekeskönyve is (1986). Az énekeskönyvet összeállító bizottságban végzett munkájának a jelentőségét jól jellemzi az a gyakran idézett megállapítás, miszerint ha férfi volna, talán az énekeskönyvet is úgy neveznék, hogy „Anna-Maija Raittila énekeskönyve”. Raittila lírai énje erősen jelen van egyéb irodalmi alkotásaiban is: számtalan áhítatos és imásdásos könyvben, az elmélkedő irodalomban, továbbá naplókban és visszaemlékezésekben.

Fordítóként is bő termés jellemzi Anna-Maija Raittilát, ami sokkal több, mint csupán a magyar irodalom fordítása. Elsősorban német költőket fordított finnre, többek között Rainer Maria Rilket és Hermann Hessét, de fordított svédből, franciából, olaszból, spanyolból, angolból, hollandból, észtből, oroszból, görögből és latinból is (CSEPREGI 2012, 13). Európa vallásos költészetéből szerkesztett egy háromkötetes *Uskon lyriikkaa* című antológiát (1981–1983) [a hit költészete], amiben az összes vers az ő fordításában jelent meg. Részben a férjével, Taisto Nieminennel együtt fordított elmélkedéshez való műveket, imásdásoskönyveket és más vallásos irodalmat, különféle nyelvekből. Mindazonáltal fordítói munkásságának a kezdete a magyar irodalomhoz kapcsolódik. Ez egy nagyon szép történet és meglehetősen hihetetlen is.

A háttérben egy magyar evangélikus lelkipásztor állt, Csepregi Béla (1914–2004), kulturális személyiség és a finnek barátja, aki sok evangélikus teológus társával egyetemben Helsinkiben tanult az 1930-as években, és szoros kapcsolatot épített ki Finnországgal. Az a gondolata támadt, hogy az új magyar verseket feltétlenül le kellene fordítani finnre, és úgy találta, hogy Anna-Maija Raittila, a költő alkalmas volna e feladatra. Így hát küldött neki egy levelet és verseket nyersfordítással. Nemcsak, hogy nem ismerték egymást, de Anna-Maija Raittila ekkor még nem is tudott magyarul. Sürgős teendői közepette nem lelkesedett azonnal a fordítás gondolatáért, de a levelek érkeztek továbbra is és a felkínált lehetőség nem hagyta őt békén. 1965-ben férjével, a fordító Taisto Nieminennel együtt Magyarországra utazott, hogy találkozzék Csepregi Bélával. Ezzel kezdődött el egy jelentős fordítói pálya: Anna-Maija Raittila elkezdett magyarul tanulni, elsősorban a versek útján. 1967-ben kész volt felhagyni a hittanári állandó munkájával, hogy belevesse magát a fordítói létbe (TEINILÄ 2001: 53–70).

A Csepregi Bélával és családjával folytatott együttműködés gyümölcseként született meg a *Kaivojen maa* c. antológia (1970) [kutak országa], ami szerintem a legnagyobb fordítói munkája Anna-Maija Raittilának. Az akkori fiatal

költők közül 25-öt mutat be, nagyrészt az 1950–60-as években született verseiken keresztül. Ugyanebben az évben megjelent Finnországban egy másik magyar versválogatás is: Toivo Lyytöl (1898–1976) az *Unkarin lyyra* [magyar líra], ami a régebbi korszak verseire fókuszál, és a válogatására, valamint a fordítói megoldásaira nézve is meglehetősen eltérő szemléletű mű.

A korabeli új költők közül leginkább a következők kerültek előtérbe a Kaivojen maaban: Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László, Váci Mihály és Weöres Sándor. Közülük később Illyésnek és Vácinak a munkásságából Anna-Maija Raittila külön gyűjteményeket is megjelentetett. Illyés versei 1983-ban jelentek meg, *Liekinpuhaltaja* (Lánglehelő) címmel. Váci Mihály különösen közel állt Anna-Maija Raittilához, később barátságot is kötöttek. Bizonyosan összekötötte őket hasonló életfelfogásuk és költői elhivatottságuk is. Váci ezt így jellemezte: „Költőként a lét abból áll, hogy közel vagyunk az emberekhez. Azoknak a meghallgatásából, akiknek nincsen szájuk. Közel azokhoz, akik éppen a leginkább elfeledettek, megnyomorítottak, elnémítottak.” (VÁCI, 1989, 7). A Kaivojen maa után Anna-Maija Raittila a saját versesköteteiben is megjelentetett versfordításokat Váci Mihálytól, legbővebben a *Keskipäivän pilvi* (1972) [felhő délen] c. műben. 1989-ben egy önálló gyűjtemény is megjelent a Váci költeményeiből, *Sade hiekkaan* (Eső a homokra) címmel. A fent említett költők közül Juhásznak, Nagynak és Weöresnek a lírájából Hannu Launonen is fordított később és önálló köteteket jelentetett meg.

A Kaivojen maa szerzői közül az előbb bővebben tárgyaltakon kívül említsük még meg a következőket: Nemes Nagy Ágnes, Csoóri Sándor és Pilinszky János. Ez utóbbi nagyon jelentős költő és barát volt Anna-Maija Raittila számára, s a költeményei később önálló válogatás kötetként is megjelentek: *Unkarilaisia runoja* (1979) [magyar versek].

A Kaivojen maa – immár ötven év perspektívájából – lenyűgöző eredmény. Az antológia költőinek a nagy része a háború utáni magyar költészet legfontosabbjai közé tartozik, a kötet megjelenésekor viszont sokuk még nem tartozott a kánonhoz. A válogatás tehát nagy éleslátásra vall. Csepregi Márta azt is megemlíti, hogy az antológia költői különböző irányokat képviselnek művészetileg, társadalmilag és politikailag egyaránt. A kötet lapjain azonban békésen megférnek egymás mellett (CSEPREGI 2004, 6). Anna-Maija Raittila válogatása és jól sikerült fordításai teszik jelentőssé az antológiát, ami egyrészt a magyar költészet átfogó és reprezentatív bemutatása, valamint mindenekelőtt ragyogó költői mű.

Anna-Maija Raittila folyton járta Európát, különösen a keleti részeit, és hamarosan rálelt Erdélyre és annak költészetére. Erdély erősen jelen van a saját költészetében, de fordított Kányádi Sándortól is. Raittila saját verseinek a gyűjteményes kötetében jelentette meg ezeket a fordításokat: *Valvo meissä, satakieli* (1990) [légy éber (szósz.: virrassz bennünk), csalogány].

A legfontosabb magyar költők mellett Anna-Maija Raittila munkásságában feltűnik egy olyan név is, amiről a magyarországi irodalomtörténészek nem emlékeznek meg, de amit bizony az egyházi körök még Finnországban is ismernek. Nevezetesen Túrmezei Erzsébet (1912–2000), evangélikus diakonissza és költő. Voltaképpen éppen a Túrmezei versei miatt vette fel a kapcsolatot Csepregi Béla annak idején Anna-Maija Raittilával. Két fordításkötete jelent meg: *Hyvää huomenta, armo* (Jó reggelt, kegyelem) (1973) és *Kasvamme alaspäin* (Lefelé növünk) (1988). A felébredettek, azaz a körtiek – a finn evangélikus egyházon belül működő, régi ébredési mozgalom tagjai – énekeskönyvében, a „Sion énekei”-ben két Túrmezei-ének szerepel (17, 49)*.

Anna-Maija Raittila, egyházi énekek szerzője és magyar költők fordítója, sok más magyar éneket is lefordított finnre. A finn evangélikus egyház jelenlegi énekeskönyvében feltűnően sok magyar ének fordítása szerepel, természetesen Anna-Maija Raittila munkájának köszönhetően.

Bizonyos értelemben új fejezet kezdődött Anna-Maija Raittila műfordítói pályáján Ady Endre fordításkötetével: *Eliaan vaunuissa* (Az Illés szekeren) (1977). A modern versek tolmácsolójaként elismert fordító a régebbi költészet felé vette az irányt, a magyar irodalom nagy klasszikusai felé fordult. A válogatás nem kívánt átfogó képet adni Ady munkásságáról, tematikus gyűjtemény volt Adynak az ún. istenes verseiből. A választás indoka: a mű összefüggő egység, Ady költészetének egy különös oldalát tárja fel.

A klasszikusok átfogó bemutatásának az ideje egy kicsit később jött el. Anna-Maija Raittilának a másik nagy magyar versantológiája, a *Taivas irtosi maasta*, 1986-ban jelent meg [az ég elvált a földtől]. A XX. század első évtizedeinek meghatározó költői közül tízet mutat be. Leginkább Ady – akinek egészen más költeményei szerepelnek itt, mint Az Illés szekeren gyűjteményben – és József Attila kerül előtérbe. A kötet többi költője: Babits Mihály, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Kassák Lajos, Füst Milán, Radnóti Miklós és Szabó Lőrinc. A versek válogatásában Anna-Maija Raittilán kívül Szopori Nagy Lajos (1935–2005) működött közre, aki bőséges előszót is írt a műhöz. Bár általában Anna-Maija Raittila maga írta a fordításköteteihez az előszót, ami nála mindig érdekes és információban gazdag, de ehhez a kötethez a Bevezetőtől elkülönítve jelennek meg a finn fordító észrevételei, ahol Raittila érdekfeszítő módon tárgyalja a fordítási problémák megoldását. A finn és a magyar kifejezésmód közötti különbségről megállapítja: „...mindenekelőtt arról a gondról [van szó], ami mindenféle fordítói munkához hozzá tartozik: hogy a forrásnyelvi ritmust, valamint a szóhasználat adta összképet a saját mentalitásunknak megfelelő terjedelem,

hangszín és a kifejezésmód egyéb alapelemei a lehető leghitelesebben adják vissza”.

A következőkben megvizsgálom Anna-Maija Raittila fordításainak a minőségét és a fordítási megoldásait néhány példán keresztül. Tuomo LAHDELMA (1984, 185) a magyar irodalom finnre fordítását bemutatva megállapítja: „Anna-Maija Raittilára jellemző a szubjektív, igazi költői hozzáállás a lefordítandó anyaghoz”. Hogyan nyilvánul meg ez a fordításokban?

Ha vesszük magunknak a bátorságot, hogy összehasonlítsunk néhányat a magyar költészet legfontosabb finn fordítói közül, megállapíthatjuk, hogy Anna-Maija Raittila egyfajta kompromisszumot jelent a vers formáját, illetve a nyelvi képeket és a tartalmat hangsúlyozó fordítók között. Toivo Lyy a fordításaiban arra törekszik, hogy átadja a vers mértékét és a rímet, néha egyéb szempontoknak a rovására. Ezzel követi a verselő és fordító Otto Manninen (1872–1950) hagyományát, ahol fontos szerep jut a versmérték, a rím és egyéb zenei összetevők mesteri közvetítésének. Hannu Launonen esetében azonban a költői képek fordításának a pontosságán van a hangsúly. Anna-Maija Raittila is törekszik a költői képek lefordítására, de általában figyelembe veszi a ritmust és a rímet is, és néha kénytelen engedményeket tenni egyiknek vagy másiknak a javára. Fordításaiban fellelhető a szubjektivitás és a Tuomo Lahdelma által megfogalmazott „igazi költői hozzáállás”. Egyes esetekben a szubjektivitás odáig megy, hogy a fordító saját költői stílusa átüt, többek között a szavak megválasztásában. A fordítás elsődleges céljának nem a pontosság tűnik, hanem a líraiság. Ezért vannak Anna-Maija Raittila versfordításai olyan nagy hatással az olvasóra.

Példának hozhatjuk fel erre Pilinszky János *Magamhoz* (1942) versét és ennek *Itselleni* c. fordítását:

Magamhoz

*Bátran viseld magányodat,
én számon tartlak téged,
ne hagyd a sorsod csillagokra,
benned érjen a végzet.*

*Vállad két éber sarka közt
ha sisteregve átcsap,
tudom, több vagy mindannyiunknál,
benned vakít a bánat.*

*Légy hát, akár az állatok,
oly nyersen szép és tiszta,*

*bátran figyelj, mint ők figyelnek
kegyetlen tükaikra.*

*S egy éjjel, magad sem tudod,
mint égis erő ének,
feljönnek benned napjaid,
a halhatatlan évek:*

*az este nem lel senki rád,
az este sírva, késve
hiába járják pítvarod:
csak én látlak. Vagy én se.*

* Az Evangélikus énekeskönyvben így található: *Szent, örök Isten, nincsen hova lennem* <enkeskonyv.lutheran.hu/enek431.htm> és *Ó, Jézus, amikor sokan nem járnak többé teveled* <enkeskonyv.lutheran.hu/enek461.htm> – Csepregi Márta szíves kiegészítése

Itselleni

Uskalla olla yksinäinen,
minä pidän silmällä sinua,
kypsyköön kohtalo sisälläsi
eikä tähtien armoilla.

Ole siis raa'alla tavalla kaunis,
eläinten tavalla ankara,
kun ne katsovat rohkeasti
koviin salaisuksiinsa.

Kahden valppaan kulmansa välissä
hartiasi vavahtaa:
tiedän, olet suurempi kaikkia meitä,
murhe sinussa leimuaa.

Jonakin yönä, kun itse et tiedä,
kaikki päiväsi kohoavat
sinussa, lauluna korkeuteen,
vuotesi kuolemattomat:

jonakin iltana olet poissa,
turhaan sinua kysellään
itkien ovellasi. Vain minä näen
sinut. Tai en minäkään.

(Kaivojen maa, 1970)

A forrásszöveg időmértékes vers. A fordításban nincs kifejezetten versmérték, viszont a ritmus szabályos. Szabályos rím nincs az eredeti versben; a fordításban helyenként előfordul a rím, csakúgy, mint az eredeti szövegben, még ha nem is feltétlenül ugyanazokon a pontokon, pl. *vavahtaa – leimuaa, kysellään – minäkään*. Formájára nézve a fordítás követi az eredetit: a versszakokra bontás megőrződik, még a verssorok hossza is elég jól megfelel egymásnak.

A vers lényeges vonásai közé tartozik a szigorú hangnem, ami remekül átjön a fordításban. Már a kezdősor kemény: *Uskalla olla yksinäinen* (Bátran viseld magányodat) – jobb, mint a szó szerinti „kanna yksinäisyyttäsi rohkeasti [hordjad a magányodat bátran]” –, összhangban van a vers egészével. Az első versszak utolsó sorában a *tähtien armoilla* [a csillagok kegyelméből] finnül erősebben hat, mint a magyar *ne hagyj a sorsod csillagokra*, amivel kiegyenlítődik, hogy nem lehet elég jól visszaadni finnül a különbséget a *végzet* és a *sors* között. Tompításokat is találunk a fordításban: a második versszakban a *hartiasi vavahtaa* [vállad megremeg] nem tartalmaz hangot, sem hirtelenséget, mint a *ha sisteregeve átsap*, valamint az utolsó sor *vakít* igéje vadabb, mint a *leimuta* [lobog]. A vers egészének ereje mindazonáltal megmarad. Jó példa a meglehetősen szabad fordításra – ami az egésztek tekintve nem megalapozatlan – a harmadik versszakban az *Ole siis raa'alla tavalla kaunis, / eläinten tavalla ankara* [nyers módon légy tehát szép, / állatok módjára kemény] (*Légy hát, akár az állatok, / oly nyersen szép és tiszta*).

A negyedik versszakban megváltozik a hang. A kifejezés lágyabbá válik, költőibbé. Ez megjelenik a fordításban is, még ha a kezdőrímm (*éig erő ének*) el is vész:

kaikki päiväsi kohoavat / sinussa, lauluna korkeuteen, / vuotesi kuolemattomat [minden napod emelkedik / benned, mint ének a magasságba, / éveid halhatatlanok]. A hang lágyága és a szórend más, mint a vers elejének az árnyalata.

Az utolsó versszakban ismétlődik az *este*, de ez a fordításban elmarad. Talán jogosnak mondható, hogy a *pitvar* helyett az *ovi* [ajtó, kapu] szó áll. A néprajzilag pontos megoldás elvonná a figyelmet a lényegről – a *kuisti* [veranda] vagy a *porstua* [csarnok, pitvar] túlságosan konkrét lenne –, prózaivá tenné a fordítást.

A versbéli gondolat és a hangnem jól megőrződött a fordításban, még ha a részletekről helyenként le is kellett mondani. Ez a vers bekerült számos finn nyelvű antológiába, ami biztos jele nemcsak annak, hogy Pilinszky verse erőteljes, hanem annak is, hogy a versfordítás hatásos, önállóan is megáll.

Másfajta fordítási megoldásokat találunk Nagy Lászlónak a *Ki viszi át a Szerelmet* (1957) c. verse *Kuka vie toiselle rannalle rakkauden* fordításában. A vers ragyogó példa az időmértékes és rímes fordításra, amiben a költői képek sem szenvednek csorbát. A finn fordítás ritmusa nem erőltetett, a rímek természetesen hatnak. Az energikus képek fordítása hol pontos, hol pedig eléggé szabadon alakult át. Ezeken a pontokon látható a fordító saját elgondolása a versről és annak költői képeiről. Egyes olvasók más- és másképpen értelmezhetik a képeket, de a fordítás logikus, egyetlen értelmezésen alapul. Az eredmény egy hatásos vers, aminek az intenzitását egyrészt az erőteljes képek, másrészt a kontrollált forma alapozza meg.

Ki viszi át a Szerelmet

Létem ha végleg lemerült,
ki imád tücsök-hegedűt?
Lángot ki lehel deres ágra?
Ki fesziül föl a szívárványra?
Lágy hantú mezővé a szikla-
csipőket ki öleli sírva?
Ki becéz falban megeredt
hajakat, verőereket?
S dúlt hűteknek kicsoda állít
káromkodásból katedrális?
Létem ha végleg lemerült,
ki retenti a keselyűt!
S ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!

Kuka vie toiselle rannalle rakkauden

Jos olemattomiin uppoan,
kuka kuulee sirkkojen soittavan?
Kuka huurreoksaan hengittäi,
sateenkaareen nuolen jännittäi?
Kenen itkun sylissä kalliopaasi
murenee lauhaksi multamaaksi?
Kuka puhelee seinästä virtaaville
valtimonlyönneille, suortuville?
Ja kun varmat uskot raukeavat,
kenen herjat temppelein kohottavat?
Jos oma henkeni uppoaa,
kuka korppikotkan karkottaa?
Ja kuka suussa kantaen
vie toiselle rannalle Rakkauden?

(Kaivojen maa, 1970)

Anna-Maija Raittila finn fordításairól szólva leggyakrabban a versfordításokat emlegetjük, s fentebb is mindenek előtt mint költőről beszéltünk róla. Jelentős számban vannak azonban prózai fordításai is, melyeknek a minősége semmiképpen sem marad el a versfordításaitól. Tulajdonképpen az első publikált fordítása magyarból egy regény: Szász Imre *Pallo pilviin (Felhőfejes)*, (1967), megjelent 1969-ben. Sajnálatos, hogy ezt a művet Finnországban nem ismerik széles körben mostanában; jó regény, kiváló fordításban. Egy elvált apa és lánya kapcsolatát ábrázolja, képet kapunk belőle a magyar hétköznapiokról.

Van három mű Anna-Maija Raittila fordításai között, amelyekről jóval többet lehetne beszélni, mint amennyit beszélünk. Gyerme- és ifjúsági irodalomról van szó. Halasi Mária ifjúsági regénye 1973-ban jelent meg *Takapulpetin Kati* címmel (*Az utolsó padban*, 1963). Rendkívül érdekfeszítő mű, melynek a főszereplője Kati, egy kis faluból Budapestre költözött cigánylány. Egészen húsbavágón tárgyalja a rasszizmus és szívtelenség témáját, két különböző világ és életmód összecsapását. Mégsem tendenciózus: sokszor jókedvre derülünk az előbuggyanó humortól, és a jellemábrázolás sokrétű.

A mai Magyarországot ábrázolja az 1978-ban fordításban megjelent *Muistutus-vihkonin tarina (Intőkönyvem története)*, (1968), Nagy Katalin ifjúsági regénye. Ebben is a város és a vidék ellentétét ábrázolja a szerző, valamint a családi viszonyokat, továbbá érinti a társadalmi változásokat is: az apa Nyugatra disszidált, az anya újra férjhez akar menni.

A harmadik könyv Anna-Maija Raittila fordításában, amely a gyermek- és ifjúsági irodalom körébe tartozik: a *Lumottu turkisnuttu (Kincskereső kisködmön)*, (1917), Móra Ferenc klasszikus regénye. 1977-ben jelent meg, s nagyon kedvező volt a fogadtatása Finnországban. Több kritikus szerint is pozitívan hat az érzelmekre, a mese és a valóság elragadóan egyesül benne (VARPIO – SZOPORI NAGY, 1990, 82).

Anna-Maija Raittila regényfordításai közül leginkább a mai magyar irodalom nagy klasszikusait ismerik manapság Finnországban. Ezek közül elsőként 1974-ben jelent meg Mészöly Miklós regénye, a *Saulus*, amely hat évvel korábban jelent meg magyarul ugyanezen a címen. A mű a később Pál apostollá formálódott Saulust ábrázolja, aki a megtérése [„pálfordulás”] előtt üldözte a keresztyéneket. A regény messze áll a bibliai történet ismétlésétől. Sokrétű és mélyreható, stilisztikailag is próbára teszi a fordító erejét. A művet a jelentős költő és író, maga is finn versfordító Eeva-Liisa Manner (1921–1995) így értékelte: „Anna-Maija Raittila fordítása csúcscategóriájú munka. Éppen így kellene fordítani minden szépirodalmi művet: újraírni őket a saját anyanyelvünkön.” (MANNER, 1974).

Konrád György regénye, a *Vierailija (A látogató)*, (1969) 1976-ban jelent meg finnül. A mű nyelvi igényes, a fordítása pedig nagyszerű. A nyelvezetében legszembeszökőbb a mondat szerkezet, ami helyenként valósággal örvénylővé válik.

Gyakran rendkívüli szófordulatokat is használ. Példaként vizsgáljunk meg egy szakaszt a regény első fejezetéből.

Ha íróasztalomnál ülve tenyeremet homlokomra szorítom, mert mögöttem, ahogy beléptem a hivatal kapuján, jobb és bal felől zakatolni kezdett egy-egy elnémíthatatlan, törpe írógép, szakadozott, kellemetlen mondatroncsokat dobálva figyelmem napról napra zsugorodó mezejére,

ha idegeimben elindul néhány korty pálinka, mint egy porlepte, kivénhedt televíziós készülékben a villanyáram, s ettől egész zsibbadt agyvelőm sercegni kezd, s megszabadulva a tűrhetetlen kopácsolástól, elsötétített recehártyámon zajlani kezdenek a képek, várakozásteljes, gyermekkori torlódással előbb, bicegő, vonalas szerkezetekkel utóbb,

ha nem szól senki, nem erőszakoskodik a telefon, nem hörög a fűtőtest, nem hív senkit sehová a hangosbemondó, nem dörren percenként a felvonófülke csapóajtaja, nem kaparásznak ablakpárkányomon az örökké hasmenéses galambok, és nem csoszognak ablakom alatt a veszendő lábbelik tétova és leselkedő gazdáikkal az üveg mögött,

ha kiejtettem lomkamrához mindinkább hasonló emlékezetemből az öklüket rázó hadügyminiszterek, a pusztá leheletnél is kevesebbet mondó illetékes szóvivők, a bírósági üvegkalickában bóbiskoló tömeggyilkosok, a hal-kan kicserélt mesterkének, a barátaikat felkötött, újdonsült népvézerek, az emberevő istenkirályok, a szoborleleplező, új kenyeret szegő, hídavató, díszszázad előtt ellépő, virágcsokros kislányokat homlokukon csókoló, üdvözlő táviratokat küldő és rendjeleket osztogató, katódsugarak hullámain minden szobába bemosolygó buboréknagyságok tolazkodó nevét,

ha előző este feleségemet átkarolva csendben végigjárjuk szokott sétautunkat a hegyoldalon, ha a lakbért, villany- és telefonszámlát már kifizettem, s maradt pénz tejre, húsrá, almára, kávéra, dohányra és borra is, ha éjszaka sikerült hosszán és ájultan aludnom, majd ha a keltőóra robbanásától a mosdó elé lökve időben elvégeztem a fölkelés elhomályosuló gondolatokkal központozott szertartását, s a kávé friss gőzével fejemben, az autóbusz ablakánál ülőhelyet kapva becsukódhattam felebarátaim füst-, eső- és konyhaszagú kabátjai között,

akkor, istenem, akkor is csak olyan lesz ez a nap, mint a többi.

Jos kirjoituspöytäni ääressä istuen painan kämmenet ohimooni, koska niiden takana on alkanut heti viraston portista sisälle astuttuani surkeitten kirjoituskoneitten vaientamaton jyske heitellen katkonaisia, epämiellyttäviä lauseensirpaleita päivä päivältä supistuvaan havaintokenttäni,

jos hermoissani lähtee liikkeelle pieni kulaus paalinkaa, aivan kuin sähkövirta pölyntyneessä ikälopussa televisiovastaanotimessa, ja koko puutunut aivokoppani alkaa rätistää, vapautuen sietämättömästä naputuksesta, ja kuvat alkavat vilistä sumenneella verkkokalvollani, ensin lumoavasti lapsuuden patoutumista ryntäillen, sitten nilkuttaen, viivoja pitkin,

jos kukaan ei sano mitään, jos puhelin ei tunkeile, jos lämpömittari ei korahtele, jos kovaääninen ei kutsu ketään minnekään, jos hissin ovi ei joka minuutti paukahtele, jos jatkuvasti ripulilla olevat pulut eivätkä raavi ikkunani reunaa eivätkä kenkärajat tallaille ikkunani alla, lasin takana epäröiden vahtaavine isäntineen,

jos olen karistanut roskakomeroa yhä enemmän muistuttavasta muististani nyrkkiään heiluttavien sotaministerien, tyhjääkin tyhjempää jauhavien valtuusmiesten, oikeusistuimien lasikopissa torkkuvien massamurhaajien, vaivhkaa vaihdettujen mestariurkkijoiden, ystäviään ylemmille virkapaikoille puuhaavien, vastaleivottujen kansanjohtajien, ihmissyöjien jumalkuninkaiden, patsaanpaljastajan, uutisleivän leikkaajan, sillan vihkiäjän, kunniavuosisadan edelläkävijän, kukkapukettityttösen otsalle suutelijan, tervehdyssähkeiden lähettäjän ja arvomerkkien jakelijan, katodisäteiden aalloilla jokaiseen olohuoneeseen hymyilevien kuplajulkisten tunteksivat nimet,

jos olemme eilisiltana kulkeneet vaimoni kanssa käsikynkkää tavallista iltareittiämme vuorenrinteen päästä päähän, jos olen saanut maksetuksi vuokran, sähkö- ja puhelinlaskun ja rahaa on vielä maitoon, lihaan, omeniin, kahviin, tupakkaan ja viiniinkin, jos onnistuin yöllä nukkumaan pitkään ja sikeästi, jos heti herätyskellon päristessä ryntäsin pesualtaalle ja selvisin ajoissa, sumenevia ajatuksiani keskittäen, aamuseremonioista, sainpa vielä, kahvin tuore höyry päässäni, bussissa ikkunapaikan ja saatoin sulkeutua lähimmäisten savun-, sateen- ja keittiöntuoksuisten takkien teltaan,

silloin, hyväjumala, silloinkin tämä päivä on oleva yhtä ja samaa kuin kaikki muut.

A szöveg kifulladás ritmusát rendkívül jól adja vissza a fordítás, csakúgy, mint a végén, fellélegzésszerűen közbeszúrt szünetet a *hyväjumala (istenem)*. A teljes utolsó sor frappáns, a hatását növeli a fennkölt és sorsszerű *on oleva* [leend]. A fordítás jólsikerült szóhasználatára példaként hozhatjuk a *kenkäräjat* (veszendő lábbelik) kifejezést, vagy a negyedik bekezdés pazar felsorolását, abból is különösen ezt: *ihmissyöjien jumalkuninkaiden* (emberevő kiskirályok), ahol a többes számú birtokos eset régies alakja találóan emeli ki az egésznek a hangulatát. A Vierailijának jó volt a fogadtatása Finnországban, jóllehet egészen más irodalmi hagyományt képvisel, mint az 1970-es évek finn irodalmában uralkodó társadalmi realizmus. A társadalmi témák iránt nagy volt az érdeklődés, ezenkívül nagyra

lehetett értékelni a mű emelkedett nyelvét és szerkezetét (VARPIO – SZOPORI NAGY, 1990, 72).

Konrádnak egy másik regényét is lefordította Anna-Maija Raittila: *Häirikkö* (A cinkos), ami 1982-ben jelent meg. Akkor készült, amikor Konrád tiltólistán volt Magyarországon, és csak külföldön jelenhetett meg. Ez után kezdett Konrádot fordítani Taisto Nieminen, akinek a *Pidot puutarhassa* [lakoma a kertben] (Kerti mulatság) fordítása (1993) még az Agricola-díjat is elnyerte.

Anna-Maija Raittila jelentősége, mint a magyar irodalom fordítójáé, óriási. A jelentőség alapját természetesen elsősorban a fordítások magas színvonala adja és az irodalmi értékük. Nagyon fontos továbbá az is, hogy milyen műveket választott ki arra, hogy bemutassa a finn közönségnek. A választása sok esetben személyes indíttatású volt, nem követte a kánont. Mindig megalapozottan döntött, sokoldalú és eleven betekintést adott a magyar irodalomba.

Anna Tarvainen
Fordította: Molnár Zoltán

Hivatkozott irodalom

- CSEPREGI, MÁRTA 2004: *Anna-Maija Raittila ja Unkari*. – Suomi Unkari 1/2004: 6–7.
- CSEPREGI, MÁRTA 2012: *In memoriam Anna-Maija Raittila*. – Finnugor Világ 4 / 2012: 11–14.
- LAHDELMA, TUOMO 1984: Unkarilainen kirjallisuus Suomessa. In *Ystävät, sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 179–191. [magyarul: A magyar irodalom Finnországban. In Heikkilä, Päivi–Karig Sára (szerk.): Barátok, rokonok. Tanulmányok a finn–magyar kulturális kapcsolatok történetéből. Európa Könyvkiadó. Budapest. 1984. 193–202.]
- MANNER, EÉVA-LIISA 1974: *Ja Jumala vei Sauluksen erämaahan*. – Aamulehti 15.12.1974.
- TEINILÄ, MARI 2001: *Anna-Maija Raittila, luottamuksen pyhiinvaeltaja*. Kirjapaja. Helsinki.
- VARPIO, YRJÖ – SZOPORI NAGY, LAJOS 1990: *Suomen ja Unkarin kirjalliset suhteet vuosina 1920–1986*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. [magyarul: Ismerkedő ismerősök. A magyar irodalom fogadtatása Finnországban – a finn irodalom fogadtatása Magyarországon 1920–1986. Magyar–finn közös kutatás. Országos Széchényi Könyvtár. Budapest. 1990.]

Anna-Maija Raittila finn fordításai a magyar irodalomból

- ADY ENDRE: *Eliaan vaunuissa* (Az Illés szekerén). Gummerus. Jyväskylä. 1977.
- HALASI MÁRIA: *Takapulpetin Kati* (Az utolsó padban). Tammi. Helsinki. 1973.
- ILLYÉS GYULA: *Liekinpuhaltaja* (Lánglehelő). Runoja vuosilta 1928–1981 [versek 1928–1981]. Librum. Helsinki. 1983.
- Kaivojen maa*. Valikoima unkarilaista nykylyriikkaa [válogatás a mai magyar lírából]. Szerk. és ford.: Anna-Maija Raittila. Kirjayhtymä. Helsinki. 1970.
- Keskipäivän pilvi* (1972)
- KONRÁD GYÖRGY: *Häirikkö* (A cinkos). Tammi. Helsinki. 1982.
- KONRÁD GYÖRGY: *Vierailija* (A látogató). Tammi. Helsinki. 1976.
- Kukkiva pensas* (Somvirág). Unkarin evankelisen kirkon pappien kaunokirjallisia kuvauksia [a magyar evangélikus egyház lelkészeinek szépirodalmi ábrázolása]. Szerk. Káldy, Zoltán. Kirjaneliö. Helsinki. 1971.
- MÉSZÖLY MIKLÓS: *Saulus*. Kirjayhtymä. Helsinki. 1974.
- MÓRA FERENC: *Lumottu turkisnuttu* (Kincskereső kisködmön). Tammi. Helsinki. 1977.
- NAGY KATALIN: *Muistutusvihkonin tarina* (Intőkönyvem története). Otava. Helsinki. 1978.
- PILINSZKY JÁNOS: *Unkarilaisia runoja* [magyar versek]. Kirjapaja. Helsinki. 1979.
- SZÁSZ IMRE: *Pallo pilviin* (Felhőfejes). Kirjayhtymä. Helsinki. 1969.
- Taivas irtosi maasta*. Unkarilaista lyriikkaa 1900-luvulta [XX. századi magyar költészet]. Szerk. és finnre ford. Anna-Maija Raittila. Kirjayhtymä. Helsinki. 1986.
- TÜRMEZEI ERZSÉBET: *Hyvää huomenta, armo* (Jó reggelt, kegyelem). Herättäjä-yhdistys. Lapua. 1973.
- TÜRMEZEI ERZSÉBET: *Kasvamme alaspäin* (Lefelé növünk). Herättäjä-yhdistys. Lapua. 1988.
- Uskon lyriikkaa* [a hit költészete] 1–3. Uskonollista runoutta 1900-luvun Euroopassa [európai vallásos költészet a XX. században]. Válogatta és finnre ford. Anna-Maija Raittila. Uskon lyriikkaa 1. *Kutsut minua nimeltä* [nevemen szólítás]. 1981. Uskon lyriikkaa 2. *Suurempi kuin sydämeni* [túlárad a szívemen]. 1982. Uskon lyriikkaa 3. *Lähteenkirjas hiljaisuus* [tisza forrás a csend]. 1983. Kirjapaja. Helsinki.
- VÁCI MIHÁLY: *Sade hiekkään* (Eső a homokra). Herättäjä-yhdistys. Lapua. 1989.

✱

„Budapesti kiküldetés.” Magyarország történelméről és jelenéről

Az írás szerzője, Pertti Torstila finn diplomata 1946-ban született. 1970-ben szerzett államtudományi diplomát a Helsinki Egyetemen. Ugyanattól az évtől nyugdíjazásáig a finn Külügyminisztériumban szolgált különböző beosztásokban. 1973-tól 1976-ig Párizsban, 1976-tól 1978-ig Budapesten volt követségi titkár. 1992-től 1996-ig Budapesten volt nagykövet, 2002-től 2006-ig Stockholmban. 2006-tól 2014-ig külügyi államtitkár volt. 2015-ben díszdoktorrá avatták az ELTE Társadalomtudományi Karán.

2022-ben jelentek meg visszaemlékezései *Komennus Budapestiin* [Budapesti kiküldetés] címmel. Ebből az alkalomból 2022. március 22-én könyvbemutatót rendeztek a helsinki Magyar Kulturális Központban (Liszt-intézet), amelyen Torstila előadást tartott. Alábbiakban az előadás írott változata olvasható, amely tehát még a tavalyi magyar parlamenti választás előtt született.

A közléssel kapcsolatban megjegyezzük, hogy lapunk eddig sem foglalkozott napi politikai kérdésekkel és ezután sem fog. Pertti Torstila előadását azért publikáljuk, mert a szerzőnek érdemi mondanivalója van a diplomáciai munkáról és a magyar–finn kulturális és társadalmi kapcsolatokról. Megjegyezzük továbbá, hogy a szerző valódi elkötelezettséget mutat Magyarország iránt és szereti a magyarokat. Ezért érdemes véleményével megismerkedni és megállapításait mérlegre tenni, akkor is, ha nem mindenben értünk vele egyet, illetve egyes megállapításait határozottan elutasítjuk. *A szerk.*

Tisztelt Hallgatóság!

Kezemben tartom a *Budapesti kiküldetés* című, frissen megjelent könyvet, amelyben a külügyminisztériumban töltött éveimről és finn diplomataként a világ különböző pontjain végzett munkámról mesélek.

A könyv középpontjában Magyarország áll. Kapcsolatom ezzel a számomra oly jól ismert országgal 1952-ben, hatéves koromban kezdődött, amikor sportszerető fiúcskaként csodálva figyeltem, miként zsákmányol Magyarország 42 érmet a Helsinki Olimpián. Csupán az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió tudta felülmúlni ezt a hihetetlen teljesítményt. 1956 őszén feszült figyelemmel hallgattam szüleim komoly hangvételű beszélgetését a forradalom eseményeiről. Az első valódi kapocs azonban csak 1976-ban – 46 évvel ezelőtt – jött létre köztünk,

amikor fiatal diplomataként Párizsból Budapestre költöztem. Azóta egyetlen év sem telt el úgy, hogy ne látogattam volna el Magyarországra.

A Finn Külügyminisztérium tisztviselői meglehetősen ritkán kapnak kiküldetést ugyanabba az országba több alkalommal. Esetemben mégis így történt. Két ízben bíztak meg feladattal Magyarországon: a kommunista érában, az 1970-es években mint követségi titkár, majd a szabad Magyarországon, az 1990-es évek elején mint nagykövet tevékenykedtem. A helyszínen láttam és tapasztaltam, miként óvta pozícióját a kommunista tábor „legvidámabb barakk”-jaként az 1970-es években, s hogy ez a sokat megélt nemzet miként kapta vissza a szabadságot 15 évvel később. Magam is szemtanúja voltam pálfordulásoknak, amikor a baráti köröm kőkemény kommunistái egyetlen éjszaka alatt váltak buzgó kapitalistává.

Úgy döntöttem, papírra vetem tapasztalataimat és megpróbálok rávilágítani, mi történt, miért sodródhatott Magyarország az EU fekete bárányának szerepébe, hogyan válhatott mindig problémás bajkeverővé egy olyan ország, amely egykor egész Kelet-Európa rendíthetetlen élenjárója s a nyugat kedvence volt.

Fontos megértenünk Magyarország jelenlegi helyzetét és az ahhoz vezető okokat, hiszen ez az ország, köszönhetően földrajzi fekvésének, történelmének és befolyásának, az Európai Unió jövőjét tekintve nyilvánvalóan nagyobb jelentőséggel bír annál, mint amit a mérete indokolna. A jelenlegi magyar kormány által képviselt szélsőjobboldali, nemzetállami modell szélesebb körben való elterjedése az Európai Unió felbomlásával fenyegető veszélyforrás lehet.

A külügyminisztériumok és a nagykövetségek más igazgatási szervektől eltérő, zárt rendszerek, amelyekbe külső szemlélő nehezen lát bele. Valójában azt sem tudjuk, mit csinál egy diplomata. Könyvemmel ezen szeretnék változtatni, betekintést engedve a diplomáciai munkába. A diplomaták gyakran cirádás körmondatokban beszélnek és írnak – ezt tudatosan igyekeztem elkerülni.

Íróként most debütálok, s nem is indult könnyen az emlékek felidézése. Azt a minden tavasszal megismétlődő gyötrődést juttatta eszembe, amit a téli hónapokat a hideg fészkerben töltött fűnyíró okoz nekem évről évre. Ha végre sikerül beindítani, akkor persze már megy a nyírás – és az írás is. Ahogy egyre mélyebbre ástam gondolataimban, újra életre keltek az évtizedekre a tudatalattimba szorult események. Az egyik felvillanó emlékkép hozta magával a másikat. Az emlékek füzérét segítették a régi feljegyzéseim s a külügyminisztérium archívumából előásott jelentések, a sajátjaim éppúgy, mint kollégáim írásai. Fontos forrásként szolgált a naplóm és egykori levelezésem éppúgy, mint a későbbi kutatások. Ez a forrásanyag véleményem szerint garantálja a visszaemlékezés hitelességét, természetesen azzal a megjegyzéssel, hogy a végeredmény az események személyes ábrázolása, nem pedig történelmi számvetés.

Tisztelt Hallgatóság!

1975-ben, amikor az első külhoni, Franciaországban töltött megbízatásom a végéhez közeledett, arra vágytam, hogy a vasfüggöny túlsó oldalára, a kommunista Kelet-Európába helyezzenek át. Úgy véltem, hogy egy finn diplomatának – egy semleges ország képviselőjének – érdemes lenne látnia a valóságot az Európát megosztó ideológiai fal túlsó oldalán is. Megkaptam az értesítést, miszerint Magyarországra küldenek.

Amikor kitörő lelkesedéssel ecseteltem terveimet az akkori felettesemnek, Ralph Enckell nagykövetnek Párizsban, ő szikáran csak annyit mondott: annak az országnak – Magyarországnak – nincs külpolitikai jelentősége Finnország számára. És még megtoldta egy figyelmeztetéssel: nehogy beleesek a „finnugor badarság” – ahogy ő nevezte – csapdájába!

Mindössze ennyi útravalót kaptam magyarországi kiküldetésemhez. Amikor 1976 márciusában a téli Európát átszelve kelet felé tartottam, azon töprengtem, a karrierem szempontjából vajon bölcs döntést hoztam-e. Munkatársaim a minisztériumban mind csodálkoztak azon, hogy keletre vágyom. Az volt az általános felfogás, hogy Kelet-Európa „kis káposztaországai” – ahogy azokat az országokat akkoriban tévesen és lekicsinylően emlegették – aligha futhat be az ember fényes karriert. Na mindegy, most már nincs visszaút, zártam le magamban a témát. Azt mindenesetre eltökéltem, hogy ennek a „finnugor badarság”-nak, amitől Enckell nagykövet óva intett, utánajárok.

1976. március végén léptem át az Ausztria és Magyarország közötti határt. A határállomáson úgy éreztem, mintha egy másik világba csöppentem volna. Magam mögött hagytam a minden jóban bővelkedő Franciaországot, Párizs fényeit, és eléм tárult a kommunizmus valósága. A helyzetet némileg enyhítette a géppisztollyal hadonászó határőr széles mosolya, amikor meglátta a finn útlevelem. Megérkezvén a szocializmusba finn nyelven köszöntött: „Tervetuuloa!”. Ez az az érzés, amit évtizedek óta finn turisták ezrei éreznek Magyarország földjére lépve. Magyarország mindig egy rokon nép lakta baráti ország lesz a finnek számára – politikai rendszertől függetlenül.

Már Párizsban beleástam magam Magyarország ezeréves, eseménydús történelmébe. Megtudtam, hogy a pompázatos Budapest a századforduló idején – az I. világháború előtt – Kelet-Közép-Európa legjelentősebb pénzügyi központja volt s emellett a kultúra valóságos bölcsője. Budapest nem halványult el az Osztrák–Magyar Monarchia fővárosa, Bécs mellett.

1976 márciusában csak kevés nyoma volt Budapest aranykorának. A világháború és az '56-os forradalom sebei még mindig láthatóak voltak. 1945-ben a Németország és a vöröshadsereg között dúló harcok hét héten keresztül pusztították Budapestet. A visszavonuló német csapatok felrobbantották a város összes

Duna-hídját. 1956 októberében pedig ismét szovjet tankok dühörogtek Budapest utcáin. Azt a keveset is porig rombolták, amit tíz év alatt sikerült rendbehozni.

Budapesten új felettesem, Paul Jyrkänkallio nagykövet szintén nem a finnugor összetartozás szellemében élt. Ő úgy látta, hogy a Finnország és Magyarország közötti különleges kapcsolat a két kis országot és két kis nyelvet övező szimpátiának, illetve a kulturális kapcsolatoknak köszönhető, aligha másnak. A két ország külpolitikai együttműködését gátolta a földrajzi távolság, valamint a hidegháború, azaz Európa politikai kettéválása, amiben Finnország és Magyarország más-más térfélre került. Történelmileg Magyarország legfőbb érdekei soha nem irányultak Észak-Európa felé. Németország, Ausztria, Olaszország és Franciaország mindig többet nyomott a latban. Magyarország csak akkor fordult felénk, amikor abból egyértelmű politikai vagy gazdasági haszna származott.

A kapcsolatok virágkora a két világháború közötti idősakra esett. Rokon népek együttműködéséről és az Európában betöltött közös szerepünkről értekezünk. Magyarországon az állam támogatóan az ügy mellé állt, s ezt a külpolitika eszközeként használták. Magyarország az I. világháború nagy vesztese volt. Az 1920-as békeszerződés értelmében területét felszabdalták, az ország mérete a harmadára zsugorodott. Az 1920–30-as évekbeli magyar külpolitika azon fáradozott, hogy bosszút álljon és támogatást szerezzen a háború után önkényesen kialakított határok hatályon kívül helyezéséhez. Az együttműködésünkre való hivatkozás kiváló eszköznek bizonyult.

A téli háború szolidaritási hullámot indított Finnország iránt. A finn külpolitikában ezt is meglovagolták. Teleki Pál miniszterelnök minden eszközt megragadva igyekezett megfékezni a magyarok náci Németország iránti lelkesedését. Úgy számolt, hogy a Finnországnak nyújtandó segítség felajánlása olyan gesztus lenne, amely végső soron Magyarország javát szolgálná a londoni és a párizsi politikai körökben. A téli háborúba számos európai országból jelentkeztek önkéntesek, ám sehol nem volt akkora a lelkesedés, mint Magyarországon. Onni Talas, Finnország magyarországi követének beszámolója szerint 25 ezer férfi jelentkezett, hogy finn testvérei oldalán harcoljon a bolsevizmus ellen. A csapat végül 300 fős önkéntes különítménnyé töpörödött, ami elutazott ugyan Finnországba, ám a frontra már nem jutott el a békekötés előtt.

1941 nyarán Magyarország és Finnország csatlakozott a Szovjetunió elleni német támadáshoz. Az érdekek 1941–42-ben értek igazán össze, amikor az ideológia nyelvezetében már-már bibliai kifejezések jelentek meg a keleti ördög ellen vívott szent háború kapcsán. A következő példa talán jól ábrázolja a kor hangulatát:

Horthy Miklós kormányzó 1943 januárjában Budapesten vázolta a finn képviselőház elnökének, Edwin Linkomiesnek a magyar–finn faji doktrínát. Javaslattal tett néhány tízezer fiatal finn férfi Magyarországra költöztetésére, ideiglenesen. A férfiaknak kerítették volna magyar feleséget, ekképpen „finn vérrel, szívóssággal

és állhatatossággal” nemesebbé téve a magyar faji sajátosságokat. Az idézet Linkomies *Nehéz idő* című könyvéből való. Később aztán a finn férfiak visszatérhettek volna Finnországba, az asszonyok és a gyermekek azonban Magyarországon maradtak volna. Horthy szerint a tervről a finn elnöknek, Risto Rytinek is tudomása volt, ám a háború lezárása előtt nem kívántak beszélni róla. Ryti a maga részéről nem emlékezett, hogy hallott volna efféle elképzelésekről.

1945-ben mindkét ország a háború vesztesei között volt. A két nép rokonságának illúziója szertefoszlott. A hidegháború a blokkokra szakadt Európa két ellentétes oldalára sodorta Finnországot és Magyarországot. Magyarország 1949-ben szocialista népköztársasággá s egyben a Szovjetunió szatellit államává lett. Finnország a saját lábán állt, szabad országgént. A kommunista Magyarországon szovjetellenes és elfelejtendő ügynek bélyegezték az összetartozásunk gondolatát.

A finnországi magyarbarátok köre mégsem enyészett el. Az iskolákban a tankönyvek lapjain továbbra is szilárdan tartotta magát a testvérnép ideája. A Helsink-i Olimpián elért magyar sikerek rokoni érzelmeket ébresztettek, Magyarország éremesőjét egy kicsit a magunkénak is éreztük.

A kommunista Magyarországon hamar felismerték, mekkora propagandaértékkel bír a Finnországgal ápolat kapcsolat. A rokonság gondolatát a szocializmus igényei szerint frissítették, s Magyarország Finnországon keresztül kívánta fényesebbé tenni nemzetközi arculatát. A Helsinkiben ténykedő magyar diplomataknak Budapesten kiadott utasítás így szólt: „találjátok meg annak a módját, hogy Finnország a skandináv országok kapujává váljék számunkra”.

Magyarország kezdeményezésére 1950-ben Finnországban megalakult egy új baráti társaság, az általam említett célokat elősegítendő. Magyarország helsink-i nagykövetsége a saját eszközének tekintette a társaságot, és rajta keresztül kezdte dicsőíteni a szocialista Magyarország vívmányait. Sztálin 1953-ban bekövetkezett halálakor a követség azzal az igénnyel állt elő, hogy a társaság lapjának áprilisi számát szenteljék Sztálin emlékének s a magyarországi eseményeknek. Így is történt.

Az 1956-os magyar forradalom, majd a szovjet fegyveres erők brutális beavatkozása hét esztendőre elszigetelte Magyarországot a világ többi részétől. Az ENSZ krízishelyzetről tartott szavazása során Finnország kilépett a skandináv országok köréből. Finnország hivatalos álláspontja jéghideg realizmusról árulkodott. A Szovjetunió irányában nincs mozgástér – vallotta Paasikivi és Kekkonen elnök.

Csak hogy a finn nép nem tudta elfogadni Moszkva erőszakos, a magyar testvéreink ellen irányuló cselekvéseit. Fellángoltak az érzelmek. A Helsingin Sanomat szerint a finn diplomácia tevékenysége keserű csalódás minden finn számára. A Magyarországnak való segítségnyújtás példátlan népmozgalommá nőtte ki magát Finnországban, az adományok értéke több száz millió márkára rúgott. A Finnor-

szágból küldött vérplazma-adomány volt az első külföldről Magyarországra érkezett vérszállítmány.

Urho Kekkonen magyarországi látogatásai 1963-ban, 1969-ben és 1976-ban utat nyitottak Magyarország számára az elszigeteltségből való szabadulásra. Utazások sora vette kezdetét. A hivatalos látogatásokról szóló statisztikákban Magyarország minden más államot maga mögé szorítva egyértelműen az első helyre került. A finn vendégek számának nem volt felső határa, többen látogattak Magyarországra, mint amit közös ügyeink száma megkívánt volna. Még az is megesett, hogy egyetlen hónap leforgása alatt a finn kormány minisztereinek egyharmada megfordult Magyarországon – egymás útjairól olykor nem is tudva. A nagykövetem tiltakozott is a külügyminisztériumnál, amikor „szálloda- és szaunaüzemeltető” szerepe kezdett kissé sokba kerülni, a vendégek kényeztetését ugyanis nagyrészt saját költségvetésből kellett fedezni. Úgy tűnt, a finn meghívottak jobban is érezték magukat az együtt töltött estéken, mint házigazdáik, a magyar vendégszeretetre azonban sosem lehetett panasz.

Mindkét ország vezetése előnyben részesítette a hivatalos tárgyalások mellett megvalósuló kapcsolattartást. A magyarok számára Finnország a szabad világ egyik hídfőjévé vált, ahol alkalmuk nyílt egy kis friss levegőhöz jutni. Népi diplomáciát emlegettünk, polgári csoportok százai látogatták egymást kölcsönösen. Baráti heteket kezdtek rendezni, az iskolákban sorra szervezték a finn–magyar tematikus heteket. Lakossági csoportok és kórusok járták be keresztül-kasul mindkét országot. A Finn–Magyar Társaság taglétszáma egyre nőtt, 1990-re elérte a 8600 főt. Valóságos Magyarország-lázzal beszélhettünk akkoriban, a magyarországi testvérszervezet létrehozását azonban nem engedélyezték. A Finnország iránti lelkesedést attól való félelmükben csillapították, hogy egy esetleges Finn Társaság népszerűsége fenyegetné a Magyar–Szovjet Baráti Társaság létét. Ezt a kockázatot nem akarták vállalni.

Így érkezett el a nagy változások éve, 1989. Magyarország felszabadult a kommunizmus igája alól, és megváltozott az ország nemzetközi kapcsolatainak súlypontja. Finnország immár nem volt annyira fontos és jelentős ország Magyarország számára, mint a hidegháború éveiben. Az addig oly élénk kapcsolattartás lanyhulni kezdett. A régi rezsim finnbarátai szálkák voltak az új hatalom szemében. Olykor eltűnődünk, egyesek hogyan tarthatták fenn továbbra is kapcsolatukat volt kommunistákkal, az „elmúlt korszak” kegyvesztettjeivel. Magyarország egykori kommunistaival nem kívánatos az együttműködés – fogalmazta meg az irányelvet a Helsinkibe újonnan akkreditált magyar nagykövet.

A Baráti Társaság finn elnöke úgy reagált a kritikára, hogy szervezetük nem Magyarország ingadozó választási eredményeire alapozza tevékenységét. Nem a rendszer, hanem az emberek igényei szerint működünk – mondta. Az elnök nem túlzott, hiszen a Társaság, jóllehet baloldalinak bélyegezték, Magyarország iránt

érdeklődő finnek ezreit tömörítette az évtizedek során. Olyan finneket, akik nem pártállásuk szerint választották magyar barátaikat.

Kedves Barátaim!

1989 őszén vérontás nélkül bukott el a kommunista hatalom Magyarországon. Az 1990 tavaszán megrendezett választásokon a magyarok egyértelműen a jobboldal mellett tették le a voksukat. A régi rezsim helyébe parlamentáris demokrácia lépett, a változás azonban nagyobb volt, mint azt az állampolgárok előzetesen képzelték. A nyugati életforma ábrándja az egekbe emelte a reményeket. Mindenki jobb megélhetéshez jutott, ám mégsem volt fenékgig tejfel az élet.

Nosztalgia ébredt a múlt iránt. A kommunizmus utolsó két évtizede a szerény, de biztos megélhetés – a gulyáskommunizmus – időszaka volt. A társadalom polarizálódott. A szegény többség tovább szegényedett, míg a tehetős kisebbség egyre gazdagodott, ez pedig a változtatás igényét ébresztette az emberekben. 1994 tavaszán a baloldal került hatalomra, majd amikor az újabb lehetőséget kapott baloldal négy év alatt nem volt képes javítani az életszínvonalat, az emberek ismét csalódottá váltak. Ezzel megnyílt az út a jobboldal ismételt hatalomra kerülése előtt. Az 1998. évi parlamenti választásokon a jobboldal nyert, élén az ifjú üstökössel, Orbán Viktorral. Újabb négy év elmúltával, 2002-ben a szocialisták visszavették a hatalmat, mígnem 2010-ben ismét jobbra nem billent a mérleg nyelve: azóta Magyarországon egypárti uralom áll fenn, Orbán Viktor vezetésével.

Nagyköveti megbízólevelemet 1992 szeptemberében adtam át Göncz Árpád köztársasági elnöknek. Beszélgetésünk során Finnország új nagyköveteiként arra biztattott, hogy kövessem figyelemmel országta társadalmi fejlődését. Göncz nehézségeket jósolt. Mint mondta, a demokrácia kulisszáit könnyű felállítani, a kommunista rendszerben felcseperedett ember azonban nem képes ugyanilyen ütemben változni. A valódi demokrácia létrejötte nem csupán a törvények megújításán és a vezetéség leváltásán múlik. A tényleges megújuláshoz több generációnyi erőfeszítésre van szükség. A mai Magyarország a bizonyíték arra, hogy Göncz Árpádnak igaza volt. „Ha valaki évtizedek óta hozzászókotott ahhoz, hogy kommunizmust színleljen, nem esik nehezére kapitalizmust mímelni.”

Magyarországon felfigyeltek arra, hogy nyomban érkezik a nyugati segítség, amint a megfelelő időben zászlót bontanak az uniós értékek és a liberális demokrácia mellett. A fogalmak helyes értelmezésének nem volt túl nagy jelentősége, elég volt annyi, hogy fenntartsák a demokrácia nyugat által elvárt külsősegeit, a szabad választásokat és a többpárti rendszert.

Amikor aztán ráébredtek arra, hogy elmaradnak a gyors győzelmek és a tagságnak minőségi feltételeket támasztanak, megváltozott a hangulat. Lassan

alábbhagyott az uniós értékek, a demokrácia, a jogállamiság és az állampolgári szabadság iránti érdeklődés.

Magyarországon és a kelet-európai térségben a hazafiasság kezdett előtérbe kerülni. Olyan modellt szorgalmaztak, amely a konzervatív értékeket hangsúlyozza: otthon, család, hit, haza, nemzet. Az Európai Unió kozmopolita értékeit és globalista gondolkodásmódját fenyegetőnek érezték saját országuk, Magyarország elsődleges érdekeire nézve. Orbán Viktor miniszterelnök egy, az állampolgárok széleskörű támogatását élvező dogmává fejlesztette ezt a modellt.

A 2015-ös menekültválság, a több mint egymillió menedékkérő Európába érkezése további lökést adott a nacionalizmusnak. A menekülthullám leginkább azokat az országokat sújtotta, amelyek az úgynevezett balkáni útvonalon helyezkednek el. Magyarország bizony ezek közé tartozik. Az Európai Unió képtelen volt kezelni a migránsáradatot, ez pedig Magyarország szemében az EU és a liberális demokrácia kudarcát jelentette.

Orbán Viktor remek politikai érzékről tett tanúbizonyságot, amikor meglovagolta a világháborúkat lezáró békekötések folyományaként elcsatolt területek, illetve az idegen államokba kényszerült 3,3 millió magyar honfitársa iránti törődésben rejlő lehetőségeket: kettős állampolgárságot kaptak, és jogot az anyaországi választásokon való részvételhez.

Kedves Barátaim!

Büszke nép a magyar, erős nemzeti identitással rendelkezik. Kis nemzet, egy nagyhatalom mentalitásával, ahogy mondani szokták. Ezeréves történelmükre nosztalgiával emlékeznek az utcán, otthonaikban és az iskolákban egyaránt. A magyarok úgy tekintenek magukra, mint akik évszázadokon keresztül a kereszténység előőrseként harcoltak anélkül, hogy ezt Európa más népei bármikor elismerték volna. A magára hagyott nemzet érzése magyarok nemzedékeit hatja át. „Szegény Magyarország” – szól a jól ismert, magyar barátaim ajkát oly sokszor elhagyó sóhaj. A sóhajok tárháza végtelen, az áldozattudat pedig több évszázadra visszavezethető, állandónak tűnő ismérv. Ma is jelen lévő motívum, annak ellenére, hogy a NATO és az Európai Unió tagjaként Magyarország már koránt sincs egyedül.

Sok tekintetben megtanultam empatikusan kezelni a magyarok fájdalmát, de idegenkedem attól, ahogy saját honfitársaikat jók és rosszak táborára osztják, a hatalmi politika eszközeiként használva őket. Magyarország legfőbb vezetőjének a jelen helyzetben semmi oka az örömré: saját nemzete élesen megosztott, országa pedig az Európai Unió periferiájára szorult.

A határon túli magyarság kérdését mindig fontos ügyként kezelte a magyar belpolitika, s így van ez ma is. A hatalomba 2004-ben visszatért balliberális kormány végzetes hibát követett el, amikor arra buzdította híveit, szavazzanak

nemmel a külhoni magyarok kettős állampolgárságáról szóló népszavazáson. A javaslatot a Fidesz fogalmazta meg, a szavazás eredményét pedig, az alacsony részvételi arány miatt, semmisnek nyilvánították. Csakhogy a baloldalt a határon túli magyarokat cserben hagyó árulónak bélyegezték, s ezt a csorbát erőfeszítéseik ellenére sem tudták kiköszörölni.

Magyar barátaim gyakran kérdezik tőlem, hogyan viszonyulnak a finnek az országuktól elcsatolt Karjalához. Az érdeklődők mintát keresnek – elsősorban – a Romániához került Erdély és a határokon kívül rekedt magyarok problémáinak megoldásához. „Nektek, finneknek, hogyan sikerült dűlőre jutnotok a nagy szomszédokkal, Oroszországgal? Hiszen úgy tűnik, nincsenek súlyos nézeteltéréseitek az ügyben. Tudnátok-e jó tanáccsal szolgálni nekünk?”

Kész receptet soha nem tudtam adni, mivel a két eset nem összehasonlítható. Finnország Karjalát elveszítette, de a karjalaiakat nem. Karjala lakosságát Finnországba menekítették, Sztálinnak csupán a pusztta föld maradt. Magyarország ezzel szemben Karjala területének mintegy ötszörösét volt kénytelen átadni Romániának, kétmillió magyar lakossal együtt. A kérdés jogossága mégis foglalkoztatott, hiszen édesanyám kaukoi lány volt, így a karjalaiak történetéről már gyerekkoromban sokat hallottam. A Karjalától megfosztott finnek valószínűleg sok más európai nemzetnél jobban együttéreznek a magyarokkal, elképzelve azt a helyzetet, amikor az elveszett területeken kívül 400 ezer honfitársukat is a határ mögött kellett volna hagyniuk.

Megfordultam az összes határon túli magyarlakta területen, volt alkalmam helyekkel beszélgetni. Legtávolabbi utam Gyimesbükkre, Nagy-Magyarország ezeréves határának legkeletibb pontjára vezetett 2015-ben. Itt húzódott a Magyarország és Románia közötti határ, egészen az első világháborúig.

Erdély évszázadokon keresztül a magyar kultúra jelentős központja volt. A festői szépségű Erdélyben, Kelet-Közép-Európa talán utolsó, még érintetlen vidékén úgy érzi az ember, mintha megállt volna az idő. Egy magyar falu a hajnali kakaskukorékolásra ébred. Zúgnak a harangok, hétköznapi is. A poros úton ökrös szekerek, a legelőről esténként hazatérő tehéncsordák, pásztorok, kéveszedők: mintha a Nemzeti Múzeum boltjában árult képeslapokról toppantak volna elénk.

A kisebbségek helyzete nem könnyű, a Románia különböző pontjain élő, magyar ajkú etnikai szigetek mégis képesek voltak megőrizni hagyományait, a román szorítás ellenére is. A kisebbség inkább kötődik a vidékhez, ahol él, mint az országhoz, ahová a vidék éppen tartozik. A nemzeti eszmény elevenen él, a saját eredetükbe és nyelvükbe vetett hitük erős. Archaikus nyelvüket, ízes dialektusukat az anyaországi magyarok csodálva hallgatják, akárcsak a svédek a finnországi svédek beszédét. A magyarság erőteljesebben mutatkozik meg a határon túl, mint az anyaországban. Ez a jelenség a külföldön élő finnek körében is megfigyelhető: hasonlóan felfokozott nemzeti érzelmeiket tapasztaltam kivándorolt finnek körében a svédországi Eskilstunában, a michigani Hancockban és Ausztrá-

liában, Canberrában is. A különbség az, hogy a finnek önszántukból mentek idegen országokba, más kultúrákba. A határon túli magyarokra rákényszerítették sorsukat.

Még egy történetet szeretnék elmesélni Karéliáról és Viipuriról, amiről a könyvemben is szó esik.

Már az 1970-es években elkezdtem magyarul tanulni. Nyelvtudásom nagy segítségemre volt diplomáciai munkám során. Nem könnyű nyelv. A külföldiek úgy képzelik, egy finn könnyen elsajátítja a magyar nyelvet, elvégre is állítólag nyelvrokonok vagyunk. Lehet, hogy több ezer évvel ezelőtt egy nyelvet beszélünk, a jelenlegi helyzet azonban más. Az orosz és a svéd nyelvben több a közös szó, mint a magyarban és a finnben.

A hagyományok szerint az új nagykövet, miután átvette megbízólevelét, tiszteletét teszi a többi nagykövetnél. 1992 őszén, a bemutatkozó látogatásaim során észrevettem, hogy számos kollégám beszél magyarul. A kínai nagykövettel találkozáskor azzal szembesültem, hogy az egyetlen közös nyelvünk a magyar.

A magyar nyelvre világszerte kuriózumként tekintenek, nem így természetesen Magyarország szomszédos államaiban. Magyarország hét országgal határos, ezek mindegyikében él magyar ajkú kisebbség. Ciklusom alatt mind a hét ország magyarországi nagykövete tudott magyarul. 1995-ben tizenhét magyarul tudó külképviseleti vezető működött Budapesten. A náluk tett látogatásaim után javasoltam, hogy alapítsuk meg a magyarul beszélő nagykövek klubját. Így is lett, s ebből a nagyköveti csapatból aztán baráti társaság vált és egyfajta információcsere-központ. Gyakran összegyűltünk, sőt közös utakra indultunk a szomszédos országok magyarlakta vidékeire, hogy minél jobban megértsük az oly érzékeny kisebbségi kérdést.

1994 nyarán Ukrajnában jártunk, a Hátsó-Kárpátokban, az egykor Magyarországhoz tartozott területen, ahol jelentős számú magyar ajkú és lelkületű kisebbség él. A program csúcspontja a nyári erdőben, egy máglya körül rendezett népünnepély volt.

Nyelvi klubunk keretei között működött egy kórus is: a triót a finn, a szlovén és az ukrán nagykövet alkotta. A magyar zene ellenállhatatlanul magával ragadott, s a karjalai származású édesanyámtól örökölt énektudásom sokat segített. A tűzpiros rózsákkal, a puszta lovasokkal és Budapest hídjaiával már otthon ismereteket kötöttem, s a gitár húrjai is engedelmeskedtek a kezemnek.

Egyik bravúros előadásunkon Juha Vainio finn zeneszerző *Sellainen ol' Viipuri* ('Ilyen volt Viipuri') című dala csendült fel. Meséltem a közönségnek Viipuriról, a háborút követően az új határ túloldalán, a Szovjetunió területén rekedt finn városról, ahol a dalszöveg tanúsága szerint „mulattak és táncoltak hétköznap éppúgy, mint vasárnap”. Klubtársunk, Ivan Aboimov orosz nagykövet lelkesen bekapcsolódott a refrénbe, bár azt azért megjegyezte, hogy Viipuri finn mivoltáról némileg más véleményen van. A pergő ritmusok a hallgatóságot is magával

ragadták. Ebben persze a nyakló nélküli pálinkázásnak is lehetett egy kis szerepe, mindenesetre kétszer is meg kellett ismételnünk a közös produkciónkat.

Aboimov korábban nem állt hivatalos kapcsolatban Finnországgal, ám 1996-ban Helsinkibe nevezték ki nagykövetnek. Jómagam néhány hónappal ezt megelőzően kezdtem a külügyminisztérium politikai főosztályvezetőjeként dolgozni, így kapcsolatunk nem szakadt meg. Viipuriról is beszélgettünk, a véleménykülönbségünk mindvégig változatlan maradt.

Tisztelt Hallgatóság!

A nyugati értékek nyomós szerepet játszottak, amikor Magyarország az 1990-es évek végén benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz. Az EU feltétele az új tagjelöltek számára a jogállamiság volt: a független bíróság, az alapvető jogok, az állampolgárokkal szembeni egyenlő bánásmód és a szabad sajtó. Ezek mellett valamennyi jelölt el is kötelezte magát.

Magyarország jelenlegi vezetése most mégis úgy véli, hogy a jogállamot többféleképpen meg lehet teremteni. Magyarország úgy gondolja, a jogállamiság kultúrafüggő fogalom, ami mindenki számára mást jelent. Magyarország állítja, hogy az EU maga mondott le értékeiről azzal, hogy megtagadja a kereszténységet, teret enged a liberális társadalmi modellnek, a szivárványcsaládoknak és a bevándorlásnak. A kormány azt hangoztatja, hogy megóvjaa a magyarokat ezektől az idegen befolyásoktól, a hazai és a külföldi ellenségektől.

Finnországot is bírálták. EU-elnökségünk évében, 2019-ben negatív szalagcímekben szerepeltünk a magyar sajtóban. Ezt a kampányt nem a rokonság fűtötte. Orbán helytelenítette a Finnországtól kapott kritikákat. „Északi barátainknak nem másokra kellene mutogatniuk, hanem meg kellene látniuk saját jogrendszerük furcsaságait. Finnország olyan ország, aminek még alkotmánybírósága sincs. Magyarország számára Finnország nem a jogállamiság követendő példája.”

A miniszterelnök szerint a magyar képviselőket nevetés kerülgeti, amikor Magyarországot épp egy Finnországhoz hasonló ország bírálja a jogállamiság megsértése miatt.

Finnország a jogállamiság elvét és a liberális demokráciát hangsúlyozva indítványozta, hogy vonják meg az EU-támogatásokat azon országoktól, amelyek igazságszolgáltatása nem tekinthető függetlennek. Kevés olyan ország akad, amely többet profitált volna az uniós tagságból, mint Magyarország. A támogatás mértéke a legutóbbi költségvetési időszakban elérte a 25 milliárd eurót. Magyarország bruttó hazai termékének több mint négy százaléka az EU-támogatásokból származik. Nem csoda hát, hogy Magyarország álláspontja szerint az Unió nyújtotta támogatások és a jogállamiság definiálása között semmiféle összefüggés nem lehet.

Két hét múlva parlamenti választások lesznek Magyarországon. Eldől, hogy a negyedik négyéves ciklusára is az ország élén marad-e Orbán Viktor. Izzik a levegő, a lakosság élesen megosztott. Javában zajlik a mocskos választási kampány, amely túlnyomórészt az ellenfél zaklatására és befektetésére koncentrál.

A közvélemény-kutatások szerint a jelenlegi kormány és az ellenzék fej-fej mellett áll, a kormány mégis biztos a győzelmében. A kormány értékelése szerint a jelenlegi hatalom az előző három ciklus alatt szilárd alapokat teremtett. És ha a választásokat nem is nyerjük meg, Magyarországot nem lehet nélkülünk kormányozni – teszik hozzá. Hat ellenzéki párt közös miniszterelnök-jelölt állításáról egyezett meg, a választókerületekben pedig közös jelölteket indítottak. Az Orbán-ellenesség összeköti ugyan az ellenzéket, de más szempontból széttöredezett. Vegyes összetétele nemigen kínál olyan eszközöket, amelyek segítségével szavazókat tudna maga köré vonzani és győzelemre juthatna.

Kedves Barátaim!

Magyarország több ezer finnbarátjához hasonlóan én is sokat gondolkodtam országaink kapcsolatán, illetve annak mai jelentőségén. Richly Gábor szerint a globalizáció, a nemzetközi trendek, a tömegkultúra és a kereskedelem jelentős tényező gyengíti a magyar kultúra láthatóságát Finnországban és a finn kultúra láthatóságát Magyarországon. Az egységesülő Európában mindkettőnknek keményebben meg kell küzdenünk az önképünkért, mint korábban. A szépirodalmi fordítások és fordítók száma mindkettőnk esetében megfogyatkozott. A hungarológia és a fennisztika oktatása mindkét országban nehéz helyzetben van. Már nem érkeznek Finnországba magyar nyelvi vendégoktatók, és a Finnország és Magyarország közötti kutatócsere sem kap állami támogatást.

Csepregi Márta, aki hosszú évtizedek óta tevékenykedik a finnugrisztika és a nyelvoktatás területén, ekképpen írja le a helyzetet: „Negyven évvel ezelőtt a finnugor tanszékre jelentkező diákok a nyelvrokonság motiválta, később az »egzotikus nyelvek« iránti érdeklődés. Ma Magyarországon a metálzene és a Forma–1 rajongói választják a finn nyelvet.”. A finnugrisztika tudománya marginálissá vált.

Finnország népszerűsége a hagyományos baráti körökben töretlen, más befolyásos csoportokban azonban csekély az érdeklődés. Valaki úgy fogalmazott, hogy napjainkban azonosan csekély az érdeklődés. Valaki úgy fogalmazott, hogy napjainkban a tipikus finnbarát egy középkorú, vidéki tanárnő. A néprajz és a rokoni kapcsolat nem hozza lázba sem a mai fiatalokat, sem a városi értelmiséget, de még a médiát sem. Ezen csoportok érdeklődését kellene Finnország felé irányítani; afelé a Finnország felé, ami manapság, nem pedig afelé, ami egykor volt.

Finnországnak csupán néhány országgal van különleges kapcsolata. Svédország és Észtország mellett Magyarországot említhetjük. A Finnország és Magyarország közötti kapocs olyan szellemi tőke, amelyet fenn kell tartani és támogatni

szükséges. Van egy nép Európa közepén, amely bárki másnál jobban ismer bennünket. A finn és a magyar nyelv éppoly közel (vagy éppoly távol) áll egymástól, mint mondjuk a norvég a görögtől. De el tudjuk-e képzelni, hogy egy norvég valaha is nyelvrokonaként köszöntsen egy görögöt?

A finnekhez való hozzáállás pozitív, s ezen a jogállamiságról kormány szinten folytatott vita mit sem változtat. Az európai értékekkel kapcsolatos véleménykülönbségek tetten érhetők a jelenlegi hatalomgyakorlók állásfoglalásában, de idővel javulni fog a helyzet, úgy hiszem.

Magyarország jelenlegi vezetése lebecsüli a Finnországhoz fűződő viszonyt. A finnek Magyarországról alkotott képe is megváltozott, hiszen a Magyarországon tapasztalható erős nacionalista irányvonal aggasztó. De még a fénye vesztett Magyarország-kép is bőven rendelkezik olyan pozitív tulajdonságokkal, amelyeket másfél évszázada a magáénak tudhat. Az emberek tudatában élő mítoszokat nem könnyű megingatni, az erős érzelmi kötelék tartósan fennmarad.

Nagy reményt fektetek abba a munkába, amit a két baráti társaság és a két kulturális intézet végez Helsinkiben, illetve Budapesten. Olyan időkben, amikor a politikai együttműködés problémás, különös jelentőséggel bírnak az alulról induló kezdeményezések. Amikor a kapcsolatok politikai támogatottsága lanyhul, a viszonyt életben tartó emberek szerepe még fontosabbá válik. Ahogy azt az elmúlt évtizedekből számos példa bizonyítja, a népi diplomácia független a politikai viszonyoktól.

A finneknek Magyarország ma is az eszményi külföldet jelenti. A kapcsolatot ápolni kell, mert aligha akad még egy olyan nép, amely melegebb szívvel gondolna a finnekre, mint a magyarok.

Pertti Torstila
Fordította: Falk Nóra

Finn – észt olvasókönyv

VARIA FENNO-ESTONICA Ünnepi olvasókönyv Csepregi Márta 70. születésnapjára a finn és az észt nyelv és kultúra, valamint a magyar–finn, magyar–észt kapcsolatok köréből. ELTE Finnugor Tanszék. Budapest, 2021. (Urálisztikai Tanulmányok 23.) Szerkesztők: Antal M. Gergely, Bereczki András, Kubínyi Kata, Salánki Zsuzsa, Szabó Ditta. Technikai szerkesztő: Antal M. Gergely.

2022 decemberében jelent meg ez a régen várt kötet, elektronikus formában.⁸ „Ezt a rendhagyó finn–észt tematikájú tanulmánykötetet kollégánk, volt tanszékvezetőnk, Csepregi Márta 70. születésnapja alkalmából készítettük, kettős céllal: először is tisztelni az ünnepelt munkássága és oktatói pályafutása előtt, másodsor pedig érdekes és hasznos olvasmányokat nyújtani a finn és az észt szakos hallgatóknak, ill. mindazoknak, akik érdeklődnek a finn és az észt nyelv és kultúra, valamint a magyar–finn, magyar–észt kapcsolatok iránt” – írják a szerkesztők bevezetőjükben. (12) Ez tehát éppúgy rendhagyó emlékkönyv, mint a Nyelvtudományi Intézetben készült elődje.⁹ Remélem, ismertetésem végére érve, olvasóink is meggyőződnek arról, hogy a szerkesztők sikerrel valósították meg mindkét céljukat.

Csepregi Mártát köszönti Bereczki András tanszékvezető 2021. június 11-én a Nyelvtudományi Intézet kertjében elhangzott beszédével (6-7), Bereczki Maija interjúja 2016-ból (*Helikopterstoppal Égatyá népéhez.* 8-11), amelyben az ünnepelt kutatóútjairól mesél, a *Tabula graulatoria* (16-19) és Kovács Ottília Anna-Maija Raittila három versének fordításával (20-22).

A köszöntő részt négy tematikus fejezetre (történelem, nyelv, irodalom, kapcsolatok) osztva 26 tanulmány követi összesen 29 szerző tollából. Közülük tizenheten magyarok, tízen finnek és ketten észtok. Az írások többsége újraközlés, vagy átdolgozás, illetve fordítás. Először itt jelenik meg tíz közlemény.

A történelmi fejezet öt írásából kettő Bereczki András tollából származik. A *Finnország őstörténetéről* (24–33) egy 2012-ben megjelent cikk átdolgozott változata. A szerző Valter Lang észt régészprofesszor 2018-ban publikált elméletére támaszkodva mutatja be a témát a jégkorszak végétől (Kr. e. 9000) a viking kor végéig (Kr. u. 1025). Lang szerint „a balti finn nyelvek őse csak a bronzkorban és a korai vaskorban kezdett el terjedni a Balti-tenger környékén”. Szerinte az újkőkör végén a nyugaturáli nyelvek beszélői (vagyis a balti finnek,

sámik (lappok) és mordvinok elődei) a Volga és Oka folyók között éltek. Közülük először a sámik ősei indultak el északnyugati irányba és jutottak el a finn tövidékre. Néhány száz évvel később követték őket a finnségi népek, akik (esetleg több hullámban) Kr. e. 1200-1000 táján érték el a Nyugati-Dvina (Daugava) mentén vándorolva a Balti tengert. Innen jutottak a mai Észtország majd Finnország területére. Lang elmélete mindenképpen komolyan veendő, de egyelőre nem tudok állást foglalni vele kapcsolatban. Az biztos, hogy a hagyományos uráli családfa nyugati ágát át kell rajzolni, hiszen szerinte a számi nem áll közeli kapcsolatban a balti finn nyelvekkel, hanem különálló ágat képez.

Bereczki András másik tanulmánya a XX. századba viszi az olvasót: *Az észt állam megszületése és a kisebbségek (1917–1920)* (62–76). Ez az írás a *Pro Minoritate* 2005. őszi számában (3–17) megjelent azonos című dolgozat bővített és átdolgozott változata. Az olvasó a szerző avatott kalauzolásával megismerheti azokat a bonyolult és ellentmondásos eseményeket, amelyek az észt függetlenség kivívásához vezettek és megismerkedhet az éppen megszületett állam kisebbségi politikájával.

Két írás is foglalkozik Johan Vilhelm Snellman (1806-1881) finn államférfi és filozófus munkásságával, a finn nemzeti öntudat kialakításában játszott szerepével. Szij Enikő előadása 1981. november 30-án hangzott el *Juhana Vilhelm Snellman és a társadalomtudományok* címmel (34-41) az MTA Snellmann emlékülésén, amelyet születésének 175. és halálának 100. évfordulója alkalmából rendeztek. A szerző ifjúkorától követi Snellman fejlődését, a finn nemzeti érzés felébresztésében játszott szerepét, egyetemi diákvezérként, újságok szerkesztőjeként, a filozófia professzoraként, a finn szenátus pénzügyi bizottságának elnökeként.

Mindehhez tudni kell, hogy anyanyelve svéd volt és tudomásom szerint csak felnőtt korában tanult meg finnül. Műveit is svédül írta. Ennek ellenére szívós és sikeres küzdelmet folytatott a finn nyelv jogaiért. Előterjesztésére II. Sándor cár 1863-ban engedélyezte a finn nyelv hivatalos használatát, 1865-ben pedig saját pénz, a finn márka bevezetését. Tevékenységének eredményességét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy születésnapja, május 12-e, a mai Finnországban a finn nemzeti érzés napja (*suomalaisuuden päivä*).

1981-ben hangzott el Johannes Salminen előadása is (ebben a kötetben *Snellman és Finnország ideológiai profilja* 42-50), amely 1984-ben jelent meg először svédül, azután finnül. Rendkívül színvonalas írásában Salminen enyhe kritikával illeti Snellman merev ragaszkodását a hegeli filozófiához és államelméletéhez. Snellman az 1863-as lengyel válság kapcsán, egy svéd nyelvű cikkében ezt írta: „Minden népnek joga van meghódolni a történelmi kényszer előtt, ha ezáltal megmentheti jövőjét. Csak barbár törzsek harcolnak az utolsó lehetőségükig”. Nem fűzők megjegyzést ehhez a kijelentéshez, de mindenkinek érdemes elgondolkozni rajta.

⁸ Letölthető az internetről: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/83138>

⁹ A *Hanti hadak, manysi mesék...* c. kötetről lapunk 2021/4. számában (29-39.) olvasható ismertetés.

Snellmanhoz hasonlóan meghatározó szerepet játszott a finn történelemben Mannerheim marsall, a cári hadsereg korábbi tábornoka. Vele Richly Gábor C. G. *E. Mannerheim – Finnország megmentője?* c. írásában találkozunk. (51-61) Ez a *Valóság* 2009/12. számának 75–83. oldalán megjelent írás másodközlése. A szerző jó történészhez méltó precizitással mutatja be Mannerheim életútját, a finnországi polgárháborúban és a szovjet- finn háborúkban játszott szerepét. Az írásból kiderül, hogy a marsall nemcsak kiváló hadvezér volt, hanem reálpolitikus is, aki talán a fent említett snellmani kijelentést is figyelembe vette, amikort a különbéke mellett voksolt. Éppen ez váltotta ki bennem azt az érzést, hogy a cím végén látható kérdőjel (?) talán felesleges. Dehát a címadás a szerző joga!

A *Nyelv* c. fejezetet tíz írás alkotja. Havas Ferenc egy 1974-ben (NyK 76:23-36) megjelent cikkével szerepel a kötetben: *Az észti nyelv morfológiai típusának kérdéséhez* (78-95). A szerző néhány észti alaktani sajátosság (névszótövek alakváltozatai, a névszói esetragozás, az előljárós és névutós szerkezetek, a birtokos személyragozást helyettesítő szerkezetek, jelző és jelzett szó egyeztetése) alapos és következetes elemzése, valamint a vizsgált jelenségekre vonatkozó statisztikai adatok bemutatása után arra a megállapításra jut, hogy „Az észti nyelvben tehát valóban vannak bizonyos flektáló vonások, de arányuk jóval kisebb, semhogy az észtit a flektáló típusú nyelvek közé sorolhassuk.” (93) Véleményével ma is tökéletesen egyetérthetünk.

Janne Saarikivi és Riho Grünthal írásának (*A balti finn nyelvek uráli háttere* 96-121) finn eredetije 2005-ben jelent meg. A szerzők számos fontos megállapítást tesznek a történeti-összehasonlító módszer alkalmazásának lehetőségeiről, de felhívják a figyelmet a mechanikus összehasonlítás veszélyeire is. Kiállnak a kis kiterjedésű őshaza feltevése mellett, bár helyette inkább a „felbomlási terület” kifejezést használnák. Úgy vélik, hogy az uráli alapnyelv közvetlenül nyolc ágra bomlott és ezek egyike volt a balti finn (közfinn) alapnyelv. Ez tehát azt jelenti, hogy kétségbe vonják olyan köztes alapnyelvek létezését, mint a finn-permi vagy a finn-volgai. És természetesen a balti finn nyelvek és a számi (lapp) közös ősenek (ezt hagyományosan korai közfinnek nevezik) meglétét sem tartják igazolhatónak. Vö. „Úgy tűnik ugyanis, hogy a balti finn és számi közti mai hasonlóság inkább magyarázható huzamos nyelvi kontaktus okozta morfoszintaktikai konvergenciával, valamint azonos forrásból való szóátvételekkel, mintsem azzal, hogy mindkét nyelv ugyanarra a köztes alapnyelvre lenne visszavezethető.” (106) Felsorolják a balti finnt jellemző hangtani újításokat (innovációkat), szólnak a fokváltakozás kialakulásáról és az összetett igeidők eredetéről. Foglalkoznak a földrajzi nevek kutatásából levonható őstörténeti tanulságokkal és az egyes balti finn nyelvek kialakulásával is. Köz helyesnek hangzik, de a tanulmány valóban gondolatébresztő, számos nyelvi jelenségre és módszertani problémára felhívja a figyelmet, amelyeken érdemes (lenne) elgondolkodni. Kiváló olvasmány kezdő (és tapasztaltabb) finnugristák számára.

Nagy érdeklődéssel olvastam Kubinyi Kata tanulmányát (*Fejezetek a finn nyelv differenciálódásának történetéből: hét Finnországon kívüli finn nyelvvaltozatról* 122-161). A szerző az elméleti bevezető után bemutatja a tárgyalt nyelvvaltozatokat, kialakulásukat, sorsukat, mai helyzetüket. Én csak felsorolásszerűen mutatom be őket: 1. erdei finn – *metsäsuomi* (Közép-Skandinávia) Beszélői 1570 és 1640 között telepedtek le Svédország ritkán lakott részén. Írott változata nem alakult ki. Asszimilációjuk korán elkezdődött, a XX. századra kihalt. A nyelvet szövegmutatványokból ismerjük.

2. inkeri finn – *inkerinsuomi* (Oroszország) Az inkeri finnek ősei a XVII. században költöztek Ingermanlandba¹⁰. Az orosz uralom alatt is megőrizték nyelvüket és evangélikus vallásukat. A XX. század elején még 140 ezren lehettek. A szovjet korszakban üldözték, bebörtönözték vagy kitelepítették őket. Ma a világban szétszóródva élnek. Az Inkeriben élők jórészt eloroszosodtak.

3. *meänkieli* ('a mi nyelvünk'), alias Torniovölgyi finn (Svédország). A finnek a XII. században kezdtek betelepülni a Tornio folyó völgyébe. A nyugati parton élők 1809-ben svéd fennhatóság alatt maradtak. Nem kaphattak anyanyelvi oktatást, beolvadásra voltak kényszerítve. Csak az 1970-es, 80-as évektől kezdve alakíthatták ki saját irodalmi nyelvüket. Erőfeszítéseik komoly erdménnyel jártak, nyelvtanok, szótárak, fordítások, regények jelentek meg nyelvükön.

4. kvén – *kveeni*, alias ruijai finn (Norvégia). Beszélői a XVIII. század óta élnek Norvégia északi részén. Sorsuk hasonló volt a torniovölgyiekéhez, törekvések is azonosak, bár eredményeik nem annyira látványosak. „Önállósulásuk végül *de jure* is megtörtént: a meänkielit 2000-ben regionális, a kvént pedig 2005-ben nemzeti kisebbségi nyelvnek ismerték el.” – írja a szerző (132).

5. karjalai (karéliei) finn – *karjalansuomi* (Oroszország). 1917 után Szovjet-Karjalában a finnt használták hivatalos és irodalmi nyelvként. Azóta a finn státusza a politikai és háborús eseményektől függően többször változott. A mai helyzet: „Szovjet-Karjala utódköztársaságának egyetlen hivatalos nyelve van, az orosz; a finn, a karjalai (karél) és a vepsze használatát (közigazgatásban, tömegtájékoztatásban, alsófokú oktatásban, helynévtáblákon stb.) a törvény megengedi, de nem írja elő” (135).

6. svédországi finn – *ruotsinsuomi* (vagyis svédfinn) Az 1960-as, 70-es években anyagi okokból Svédországba költözött finnek nyelve. „Nyelvüket a svéd állam a meänkielivel és másik három kisebbségi nyelvvel együtt 2000-ben emelte hivatalos rangra” (136).

¹⁰ Ingermanland (finnül Inkeri) Észtországtól a Karjalai földszorosig elterülő tengerparti vidék történelmi elnevezése.

7. norvégiai finn – *norjansuomi* (vagyis norvégfinn) A háború utáni bevándorlók nyelve. Jelenleg kb. 7400-an vannak. Jogaik azonosak a kvénekével.

Finnül tudók és a finn nyelvjárások ismerői számára nagyon érdekes olvasmány a dolgozat 3. fejezete. Ebben a szerző az egyes nyelvváltozatokból származó rövid szövegeken mutatja be viszonyukat a sztenderd finnhez és az irodalmi nyelvhez. A példák szemléletesek, az elemzések logikusak és meggyőzőek. Segítségükkel egész közel kerülhetünk a tárgyalt nyelvváltozatok belső életéhez, fejlődési tendenciáihoz. Hogy milyen alapos munkát végzett a szerző azt a terjedelmes (közel kilenc lapos) irodalomjegyzék is mutatja. Ez a remek tanulmány bármely nyelvészeti folyóirat díszére válna.

Nyelvváltozatokkal foglalkozik Virpi Masonen is: *Ahogy tetszik – gondolatok a finn nyelvváltozatokról és vizsgálatukról* (162-171). Cikkében a szerző a nyelvben mutakozó változatok vizsgálatának háromféle módszerével foglalkozik. A legrégebbi, hagyományos módszer a területi változatok, vagyis a nyelvjárások kutatása. Újabb keletű a szociolingvisztikai vizsgálat, vagyis a beszélők társadalmi helyzetéből, életkorából stb. adódó különbségek feltérképezése. A legújabb pedig az ún. népi nyelvészet (*folk linguistics*). Ezt a szerző így mutatja be: „A népi nyelvészetben már nem a nyelvészek tesznek megfigyeléseket a nyelvi variációról; az ő feladatuk annak a vizsgálata, hogy milyen észrevételeket tesznek a *laikusok* a nyelvről, továbbá hogy milyen nyelvet használnak, amikor a nyelvi kifejezésekről beszélnek, és milyen nyelvi attitűdjeik vannak” (167). Ezt a módszert az 1990-es években kezdték alkalmazni Finnországban. Alkalmazása tovább bővíti a nyelvi változatok vizsgálatának lehetőségeit.

Az észti nyelvváltozatokkal foglalkozik Pomozi Péter írása: *Hány észti nyelv van? Standard(ok) és területi változatok viszonyáról az észti nyelvterületen* (172-185) A kérdés feltevése azért jogos, mert a délést és az északést eléggé jelentős mértékben különbözik egymástól. Ezt azzal magyarázzák, hogy a délést korábban vált ki a balti finn alapnyelvből, mint az északi észti. Az észti írásbeliség a XVI. században kezdett kialakulni, méghozzá két változatban: tallinni nyelv (északi) és tartui nyelv (déli). A két változatban kétféle helyesírást használtak. 1686-ban megjelent a délésttre fordított Újszövetség, majd 1715-ben az északést fordítás. A teljes Szentírás 1739-ben jelent meg Tallinnban északést nyelven. Ezzel megteremtve az egységes észti irodalmi nyelv alapjait és visszaszorítva a déléstet. A helyi beszélt nyelvjárások mind a mai napig fennmaradtak és az irodalmi nyelvtől való távolságuk indokoltá tette délést (vöruí és szetu) sztenderd írott nyelvek kialakítását. „A vöruí revitalizációja összességében kitűnően sikerült, mivel néhány év leforgása alatt standard észti-vöruí, vöruí-észti középszótár, tudományos könyvsorozat, honismereti és anyanyelvi órákat segítő oktatási segédanyagok, diáktörténet-gyűjtemények, kalendáriumok, szépirodalmi próbálkozások, nyelvpresztízs-növelő színes füzetek és CD-k jelentek meg az új délést

standardban, hogy csak néhány kimagasló eredményt említsek” – írja a szerző (180).

Nagyon jó, hogy a szerkesztők beavaglották a kötetbe Heini Lehtonen *Többnyelvűség az iskolában. Az intézményi egy nyelvűségtől a transzlingvális oktatás felé* c. írását (186-192). Eredetije megjelent a *Kielikello* folyóirat 2019/4. számában. A szerző egy kutatási és módszertani projekt résztvevője egy iskolában Kelet-Helsinkiben, ahol sok külföldön született diák tanul. Azt tapasztalták, hogy javítja a tanulók motivációját és növeli a tanítás eredményességét, ha az iskolában feliratok, díszítések, plakátok stb. formájában láthatóvá teszik a tanulók anyanyelvét, illetve ha az a tanórákon is szerepet kap a finn mellett. Ugyanis könnyebben elsajátítják a bonyolultabb fogalmakat, ha először saját anyanyelvükön ismerkednek meg velük és csak azután finnül. Ezt nevezik transzlingvális módszernek. Két idézet a kísérlet eredményeiről: „A projekt során biztató, ösztönző, helyenként megindító tapasztalatokat szereztünk. Felejthetetlenek a pillanatok, amikor a tanuló szeme felcsillan, mert először pillant meg néhány szót a saját nyelvén az iskola közösségi terében.”, illetve „Az ilyen környezetben a gyerekek szívesen lépnek fel a szakértő szerepében, és osztják meg az anyanyelvükről való ismereteiket. Ekkor mintegy varázsütésre megváltozik a szerepük az osztály viszonyrendszerében: bennük is és barátaikban is tudatosulnak a képességeik, amelyek mindaddig rejtve voltak. A gyerek új szemmel tekint saját nyelvére – személyiségének alkotóelemére –, amiként a többiek is teljesebbnek látják őt. Nem kell hozzá sok idő, hogy az osztálytársak elkezdjenek egymás segítségéért folyamodni a nyelvvel kapcsolatos feladatok megoldásában, és megtanulják értékelni mind a saját nyelvtudásukat, mind a többiekét” (191). A cikk olvasása közben arra gondoltam, hogy ezt a módszert az oroszországi finnugor kisebbségek oktatásában is alkalmazni kellene. Akkor talán erősödne anyanyelvük presztízse.

A *Milyen lesz Finnország nyelvi tájképe 100 év múlva?* kérdésre három finn nyelvész rövid válaszát olvashatjuk 2017-ből (193-198). Eredetijük a Kotimaisten kielten keskus (Hazai Nyelvek Kutatóközpontja) honlapján olvasható. Harri Mantila (*Életerős és pusztulásra ítélt nyelvjárási jelenségek*) Minna Suni (*Mikor elműlik a robotmámor*) és Pirkko Nuolijärvi (*A legtöbb finn már gyerekkorától kezdve kétnyelvű lesz*) véleménye alapvetően optimista. Sok külföldi betelepülővel számolnak, de úgy vélik, hogy az általános kétnyelvűség mellett is megőrzi a finn szilárd pozícióját a mindennapi életben, az oktatásban és a tudományban is. Érdemes elolvasni ezeket a minieszéket és elgondolkozni azon, nálunk vajon milyen lesz a helyzet.

A fejezet három további írása a nyelvvoktatással foglalkozik. Mindhárom cikk hasznos információkat tartalmaz a finn, illetve az észti nyelvet tanulók és tanítók számára. Simon Valéria több évtizedes finn nyelvtanári tapasztalatára támaszkodva írta cikkét: *Alku aina hankala...¹¹ avagy a finntanítás/finntanulás első*

¹¹ 'Minden kezdet nehéz...'

lépései (199-213). A szerző áttekinti a hazai finnoktatást, a rendelkezésre álló tankönyveket, és tanácsokat ad a hangtan, a kiejtés és az intonáció tanításához.

Oktatásmódszertani kérdéssel foglalkozik Panka Erzsébet is. *Teljes tárgy vagy partitívuszi tárgy: miért nehéz a finn tárgyesetek használatának elsajátítása a magyar nyelvtanulók számára?* (214-222) – teszi fel a kérdést dolgozata címében. A szerző ezzel a kérdéssel foglalkozott 2019-ben megvédett doktori értekezésében is. Kutatási eredményei alapján véleményét így foglalja össze: „Mivel a finn nyelvben rengeteg tranzitív ige és tranzitív szerkezet van, ezek használatát nem lehet megkerülni. A tárgyesetek használata tehát fontos, de a helyes használatot nagyon nehéz megtanulni, mivel nagyon sok tényező befolyásolja: a fentebb említetteken (a mondat polaritása, a tárgykifejezés és az ige szemantikája stb.) túl a különböző határozók jelenléte a mondatban, illetve az egész kontextus. A finnül tanulóknak tehát több szabályt és azok helyes használatát kell elsajátítani, ami nagyon hosszú és nehéz kognitív folyamat” (221).

Az észt nyelvet tanulóknak nyújt segítséget Anne Tamm *Tagadás az észt nyelvben* (223–245) c. cikkével. A szerző részletesen bemutatja az észt tagadás és tiltás különböző eseteit, cikke végén pedig konkrét feladatot ad a tiltás gyakorlására.

Az Irodalom c. fejezet hat magyar szerző egy-egy írását tartalmazza. Az első szerzője 2016-ban elhunyt kedves barátunk és kollégánk Fehérvári Győző. Az ő 2002-ben megjelent doktori értekezésének három fejezetét olvashatjuk itt *A Kalevipoeg kultúrtörténeti, irodalomtörténeti háttere és keletkezéstörténete, valamint a Kalevala és a Kalevipoeg helye, jelentősége a két nemzeti irodalomban* címmel (247–285). A választást csak helyeselhettük. Egyrészt mert a *Kalevipoeg* meghatározó jelentőségű az észt irodalomban és kultúrában, ugyanúgy ahogy a finneknek a *Kalevala*. Másrészt mert ennek a kérdéskörnek Fehérvári Győző volt a legjobb hazai szakértője. Ezekben a fejezetekben minden benne van, amit az észt kultúrtörténetről, az észt irodalom történetéről, az esztofil mozgalomról, a *Kaleva* ~ *Kalevi* név eredetéről, a *Kalevipoeg* keletkezéséről, Kreutzwaldról, a két eposz jelentőségéről tudni kell. A *Kalevipoeg* 1857 és 1861 között jelent meg észtül, német tükörfordítással. Fontos megállapítás, hogy „a *Kalevipoeg* sem előbb, sem később, hanem éppen akkor született meg, amikor az észt társadalmi elitben már volt rá fogadókészség” (180). Itt említem meg, hogy az észt eposz magyarul először 1928-ban jelent meg, Bán Aladár fordításában. Egy kritikai megjegyzés a kiváló tanulmányhoz: nem ártott volna irodalomjegyzéket csatolni hozzá.

Pusztay János a szetu eposzhoz (Anne Vabarna: *Peko*) írt fordítói előszavával szerepel a kötetben (286–294). Ez eredetileg 2017-ben jelent meg a szerző szetu tárgyú könyvsorozatában. Részletes ismertetést közzeltünk róla a *Finnugor Világ* 2018. márciusi számában (16–21). Ebben szóvá tettem, hogy Pusztay tévesen a mariknak tulajdonítja a *Dondi batir* és a *Tangüira* c. udmurt eposzokat. Megjegy-

zésem sem a szerző, sem a szerkesztők nem vették figyelembe, így ez a káros tévedés a jelen kötetben is benne maradt (292).

Sirató Ildikó színháztörténész *A Kalevala magyar színpadi recepciójáról (1940–2008)* címmel két korábbi írását komponálta össze (295–307). A színpadraállítások közül valószínűleg a Kazimir Károly rendezte 1969-es előadás volt a legfontosabb. Nagy sikert aratott, nemcsak itthon, hanem Finnországban is, ahol 1970-ben adták elő. Később Finnországban és Észtországban is bemutatták a magyar változatot, persze a saját nyelvükön. Én a 70-es évek első felében láttam egy finn előadást Turkuban a szabadtéri színpadon. Ott is nagy siker volt. Az írás második felében a szerző részletesen elemzi a 2008-as debreceni előadást. Ez egy komplex (szöveges) táncszínházi bemutató volt, zenével, hang- és fényeffektusokkal és új szöveggel, amelyben hangsúlyos szerepet kaptak korunk ökológiai problémái.

Raitsits Tivadar írása (*A finn irodalom vidék- és népábrázoló hagyományának rövid irodalomtörténeti áttekintése* 308–319) a maga nemében színvonalas, bár nem tipikusan irodalomtörténeti, hanem inkább társadalomtörténeti jellegű. A szerző elsősorban azokkal a nagy, sokszor drámai társadalmi változásokkal foglalkozik, amelyek megrázták a finn társadalmat és amelyek természetesen a szépirodalom témaválasztásában is tükröződtek. Ír a finn nemzettudat ki- és átalakulásáról, de kevés író (és még kevesebb művet¹²) nevez meg. Az az érzésem (bár lehet, hogy tévedek), hogy a szerzőt jobban érdeklik az elméleti, ideológiai kérdések, mint az élő irodalom. Számomra a szerző megállapításai logikusak és elfogadhatók, de hiányzanak mögülük a művek. Végül két idézet: „...az agrár-epika regényei nem voltak különösképpen kedvelt irodalmi alkotások.” „Az 1960-as és 70-es évek vidék- és népábrázoló prózája jelentőségét tehát nem elsősorban az olvasók körében elért sikerének, sokkal inkább irodalomtörténeti szerepének köszönheti” (316). Nem vagyok irodalomtudós, de ez nekem valahogy nem tetszik.

Több szempontból is különleges M. Bodrogi Enikő *A periféria más nyelven beszél. Bengt Pohjanen A csempészkirály fia című regényéről* (320–333) c. tanulmánya. A címből nem derül ki, hogy Pohjanen meänkieli¹³ nyelven írja népszerű regényeit, sőt anyanyelvének valóságos prófétája, aki mindent megtett, hogy kiszabadítsa a nyelvet a több évszázados svéd nyomás alól. Tulajdonképpen erről szól az írás, a periférián élő kisebbségek életéről, a sokáig reménytelennek látszó küzdelemről, amit a fennmaradásért folytattak. M. Bodrogi Enikő írása készülő doktori értekezésén és egy 2013-ban megjelent tanulmányán alapul, ami meänkieli nyelven jelent meg. Vagyis magyarra kellett fordítani. Erről jut eszembe,

¹² Az agrár-epika estében mindössze háromat. Tudtommal azok sem olvashatók magyarul.

¹³ A 'mi nyelvünk', a Tornio folyó svéd oldalán beszélt finn nyelvjárás elnevezése. L. még Kubinyi Kata cikkét ebben a kötetben.

hogy a címben említett regényt természetesen M. Bodrogi Enikő fordította magyarra, megjelent 2011-ben. A tanulmányban a szerző szól a nyelvről, amely 2000-ben kapta meg a hivatalos kisebbségi nyelv státuszát Svédországban. Ettől persze még veszélyeztetett maradt, mert csak kb. 25-75 ezer beszélője van, és azok is főleg az ötven év felettiek közül kerülnek ki. Maga Pohjanen 1944-ben született és három nyelven ír, anyanyelvén kívül svédül és finnül. A cikk nagyobbik részében a szerző a regényből vett szemléletes idézetek segítségével mutatja az író viszonyát anyanyelvéhez, a többségi svéd társadalomhoz, a kisebbségi lét konfliktusait, de az író egészséges iróniáját is, mind a többséghez, mind a saját népéhez való viszonyában. Ez a cikk igazán remek, mert azokhoz is közel hozza a témát, akik saját tapasztalatukból nem tudják, hogy mit jelent kisebbségben élni. Úgy gondolom, hogy minden finnugristának el kellene olvasni ezt a tanulmányt, hiszen ma a finnugor népek többsége kisebbségben él és veszélyeztetett.

A fejezet utolsó írása Bába Laura tollából származik: *Kultúra és üzlet – az irodalom exportjának támogatása Finnországban* (334–347). Akik szoktak finnből fordított szépirodalmat olvasni, azok valahol egy könyv elején már találkozhattak a FILI rövidítéssel. A szerző egyik első dolga volt, hogy megmagarázza, emögött a *Finnish Literature Exchange* (Finn irodalmi csere) elnevezésű intézmény áll, melynek feladata a finn irodalom exportjának támogatása. Ehhez a finn állam biztosítja az anyagi hátteret. „A FILI évente mintegy 700 000 euró összértékben, több mint 400 különböző projektnek oszt ki fordítási, utazási és promóciós támogatást” – tudjuk meg a szerzőtől (335). Aki ezután részletesen bemutatja a FILI tevékenységét, különösen a fordítóknak nyújtott támogatásokat, segítve ezzel a majdani műfordítók pályakezdését. Nagyon hasznos írás!

A negyedik fejezet a Kapcsolatok címet viseli. Az első cikkben Onni Talas finn diplomata emlékirataiból közöl három részletet Egey Emese, aki nemcsak fordította, hanem bevezetéssel és jegyzetekkel is ellátta a szöveget. Onni Talas 1930 és 1940 között volt nagykövet hazánkban. Kezdetben Koppenhágából intézte az ügyeket, majd 1934-től a jelenlegi finn nagykövetség helyén álló palotában működött. Emlékiratai 1960-ban jelentek meg. Ez a cikk először a Zempléni Múza 2002/1. számában jelent meg. Az első részlet 1935-ből származik, amikor a Finn Egyetemi Énekkar Magyarországra látogatott. A második részlet 1938-ból, amikor a nagykövet és felsége részt vett Kassán a visszacsatolási ünnepségen. A harmadik 1939–1940-ből, és a téli háború kapcsán Magyarországon kialakult széleskörű szolidaritási mozgalmat mutatja be.

Ezt követi Benedek Nóra *A magyar–észti kulturális kapcsolatok korszakai a kezdetektől máig* (356–367) c. tanulmánya, amelynek alapjául a szerző készülő doktori disszertációja szolgált. Benedek Nóra 1918. február 24-ével (az Észti Köztársaság kikiáltásával) kezdi áttekintését. Az első korszak 1940. június 17-ig (Észtország szovjet megszállásáig) tartott. A szerző felsorolja a fontosabb eseményeket, köztük az 1937-ben aláírt első kulturális és oktatási csereegyezményt.

1945-től 1991-ig a szovjet bürokratát felügyelete alatt lehetett kulturális kapcsolatokat kialakítani. Tulajdonképpen meglepő, és a két nép rokonszenvét és találékonyosságát (és a diktatúra gyöngeségét) bizonyítja, hogy a szovjet korszakban milyen élénk és gazdag irodalmi, színházművészeti, filmművészeti, képzőművészeti csere volt a két ország között. 1991-ben Magyarország az első között ismerte el Észtország függetlenségét, azóta a kapcsolatok töretlenül fejlődnek.

Anna Tarvainen írása (*Anna-Maija Raittila és a magyar irodalom* 368–378) egy 2006-ban Helsinkiben tartott előadáson alapul. Ezt mostani számunkban teljes terjedelemben közöljük.

Reet Klettenberg két általa észtre fordított regényhez (Szerb Antal *Utas és holdvilág* és Ottlik Géza *Iskola a határon*) írt utószót, illetve kommentárt. Ezeket olvashatjuk itt magyarra fordítva, *Észti fordítói szemmel két magyar regényről* címmel (379–387). Érdekes volt olvasni egy észti szakember véleményét erről a két kiváló magyar regényről.

Remek fordulattal kezdi írását Pap Kinga Marjatta (*Nemzedékről nemzedékre. Bevezetés a magyar–finn–észti egyházi kapcsolatok történetébe*. 388–408). Egy lelkes hangú részletet közöl finn nagyapja Jouko Karanko leveléből 1934-ből, aki ebben az évben kezdte meg evangélikus teológiai tanulmányait Sopronban. A családban folytatódott a magyar elkötelezettség, a szerző édesanyja évtizedekig volt a budapesti Finnugor Tanszék finn lektora. Pap Kinga Marjattát nemcsak családi háttere, hanem végzettsége (okleveles kántor, angol–észti szakos bölcseztanár, angol szakos középiskolai tanár, ének–zenetanár) és tevékenysége is (fordító, a Magyarországi Evangélikus Egyház tanácsosa) szinte predesztinálja egy ilyen összefoglalás szerzőségére. A szerző három részre osztotta mondanivalóját: magyar–finn, magyar–észti egyházi kapcsolatok¹⁴ és a tágabb kapcsolati hálók bemutatása, ideértve a finnugor lelkészalkalmazásokat is. A részletek ismertetése nélkül annyit elmondok, hogy magyar–finn viszonylatban a legfontosabb és a legeredményesebb a lelkészösztöndíjasok cseréje, az 1920-as évektől napjainkig. A szerző szót ejt a testvérgyülekezeti és a közegyházi kapcsolatokról is. Végül idézem a dolgozat zárszavát: „Amint látható, az egyházi kapcsolatépítés huszadik századi története igen sokszínű terület, amihez remélem, a témával újonnan ismerkedőknek is sikerült némileg kedvet csinálni. A szerteágazó történet rengeteg vonatkozása még nem, vagy minimálisan kutatott – így ideális terep a finnugor területen szakdolgozók, doktori munkát tervezők számára” (405). Ezzel a megállapítással teljes mértékben egyetérthetünk, van még mit kutatni. De az is biztos, hogy Pap Kinga Marjatta kiváló bevezetése megkerülhetetlen lesz a jövőbeli kutatásokban.

¹⁴ Az egyház a dolgozatban és ismertetésemben is mindig az evangélikus egyházat jelenti, hiszen más magyarországi egyházaknak nincsenek finnugor kapcsolataik.

Kissé hosszúra nyúlt ismertetésem végén néhány általános megjegyzés. A válogatás jó, az írások sokoldalúan mutatják be a kötet témakörét. Van azért egy kis hiányérzetem, szívesen olvastam volna Viljo Tervonen valamelyik írását is. Tervonen kutatásaival és publikációival fontos szereplője volt a magyar–finn kulturális kapcsolatoknak.

A szerkesztők jó munkát végeztek, a fiatal olvasókat segíti a rengeteg lábjegyzet a cikkekben említett személyekről stb.

Jók a fordítások is, önzetlen munkájuk elismeréseként álljon itt a fordítók névsora: Antal M. Gergely, Balázs Renáta, Debnár Lilla, Egey Emese, Horváth Laura, Kiss-Sütő Eszter, Kubinyi Kata, Molnár Zoltán, Várkonyi Flóra.

A tördeléssel kapcsolatban megjegyezném, hogy a 226. lapon csak néhány sor van, továbbá a két hasábra tördelt verseknél nem jó a választott megoldás és több esetben a lábjegyzetek a következő lapon folytatódnak, ami megnehezíti az olvasást.

Befejezésül csak annyit, hogy szép és színvonalas ajándékot kapott az ünnepelt és kaptak az olvasók is a szerzőktől, szerkesztőktől és fordítóktól. Olvasóinknak pedig azt ajánlom, hogy töltsék le minél előbb a kötetet az internetről és kedvükre válogassanak a változatos tartalmú írások között. Nem fogják megbánni!

Csúcs Sándor

Az Estophilus ösztöndíjjal Észtországban

A 2022/2023-as tanév őszi szemeszterét Észtországban töltöttem az Estophilus kutatói ösztöndíj keretein belül, melyet észt témájú kutatással lehet elnyerni. Jelen írásomban ezt a termékeny időszakot szeretném röviden bemutatni. Az ösztöndíjat harmadéves doktoranduszként, *Az uráli népek folklórja és irodalma* (ELTE BTK) elnevezésű doktori program hallgatójaként kaptam meg. Utazásom elsődleges célja a disszertációm írása és az ehhez való anyaggyűjtés, valamint a nyelvgyakorlás volt. Mindez sikeresen teljesült, melyhez nagy segítséget nyújtott észtországi témavezetőm, Piret Viire professzor asszony is.

Augusztus elején érkeztem Tallinnba és első lényegi feladatom a külföldi észt lektorok konferenciáján való előadás volt, melyre augusztus 11-én került sor. Megtisztelő volt számomra, hogy – észt nyelven – előadhattam az eseményen. Előadásomban kutatásom addigi eredményeit összegeztem és bemutattam észtországi céljaimat, feladataimat, terveimet.

Irodalmárként írt doktori disszertációm témája a történelmi tapasztalatok elemzése a kortárs észt prózában, s ehhez a könyvtári kutatáson kívül jó forrásnak bizonyult az Eesti Kirjanduse Selts (Észt Irodalmi Társaság) eseményeinek látogatása, ahol kortárs írókkal találkozhattam és beszélgethettem. A jelenlegi bonyolult politikai helyzetben igen fontosnak tartottam, hogy a kultúra és a nyelv keretein belül elősegítsem, ápoljam a nagy múltra visszatekintő észt–magyar kapcsolatokat. Ennek fontos része volt, hogy a Liszt Intézet Tallinn (Tallinni Liszt Intézet) intézményben magyar nyelvet tanítottam észtoknak, észt közvetítő-nyelv segítségével. A kurzus teljesen kezdő szintről indult, ingyen, önkéntességi alapon vállaltam a tanítást, és a kurzus elvégzésével a tanulók elsajátíthatták a magyar nyelv alapjait. A kurzus során nemcsak nyelvet tanítottam, hanem a magyar kultúra egyes elemeit is közvetítettem, s minderre pozitív visszacsatolásokat kaptam. Talán mindez kis dolognak tűnhet, de úgy érzem, valamit hozzá tudtam tenni az észt–magyar (kulturális) kapcsolatokhoz.

Noha a lakóhelyem Tallinn volt, beutaztam egész Észtországot. Észt barátaim segítségével és kalauzolásával olyan helyekre is eljutottam, ahol külföldi igen ritkán fordul meg. Kiemelt úti céljaim főként Ida-Virumaa megyében voltak, többek között feltérképeztem Sillamäe és Narva városát, dokumentáltam a műemlékek terén napról napra változó városképet. Mikor augusztusban Narvában jártam, még állt egy szovjet emlékmű, ám a novemberi második látogatásomkor már elbontották. Tallinnban korábban is jártam többször, ám több hónapon keresztül még nem éltem ott. Mára elmondhatom, hogy sikerült tüzetesen megismernem a várost, az utcáit, átfogó kép alakult ki bennem a tallinni és a vidéki észtokról egyaránt. Vidéken a vendégszeretet és a kedvesség számomra eddig ismeretlen arculatát tapasztalhattam meg, hiszen a tallinni, kissé távolságtartó észtok után a vidékiek nagyon barátságosnak és beszélédessnek bizonyultak. Vidéki barátaimmal rengeteget tudtam beszélgetni az észt történelemről és az ország jelenlegi helyzetéről, tervekről és álmokról.

Öt hónap hosszú időnek tűnik, mégis azt tudom állítani, hogy egy szempillantás alatt telt el. Észtországi utam tartalmas és tanulságos volt, a szépségein túl megtapasztaltam azt is, hogy nem egyszerű ma magyarként élni Európa északi részén, ám diplomatikus magatartással és szorgalommal azon igyekeztem dolgozni, hogy pozitív élményt szerezzek az észtok számára. A visszajelzések tükrében, úgy hiszem, mindez sikerült. Beszámolómat egy olyan vers idézésével zárnám, amely megragadja azt, ami talán az észtok számára a legfontosabb: a természetet.

„Fa vagyok,
lombom elvörösödik még az ősz beállta előtt
jóval az előtt, hogy leereszkedett az éjszaka”
(Kristiina Ehin¹⁵)

Észtországi tapasztalataim alapján elmondhatom, hogy az észtek számára a természet egyfajta élő tükör, amelynek állapota minden észttel számára fontos. Egy idős észttől hallott bölcs szavakat felidézve: „nézz a természetbe és meglátod benne magad!”. Ezt a fajta misztikus természetközelséget, higgadtságot Közép-Európában ritkábban lehet átélni. Hálás vagyok mind magyarországi, mind észttországi egyetemi tanárainknak, továbbá barátainknak és az észtt államnak, hogy lehetővé tették számomra ezt a szakmailag (is) nagyon fontos utazást!

Rideg Béla

Nemzetközi Finnugor Téli Egyetem Szegeden

Idén az Szegedi Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszéke adott otthont a 2023. évi, összességében 11. Nemzetközi Finnugor Téli Iskolának (*Winter School of Finno-Ugric Studies*). A rendezvényt az Erasmus+ által finanszírozott stratégiai partnerség, a REMODUS keretében szervezte meg a szegedi tanszék a Bécsei Egyetem közreműködésével. A REMODUS partnerség célja, hogy az Európai Unióban uráli (finnugor) tanulmányokat folytató hallgatók a lehető legszélesebb tudásra tehessenek szert a nemzetközi kapcsolatok által létrejövő eseményeken és projekteken keresztül, hiszen a finnugor tanszékek jellemzően kis létszámúak, így nem tudnak minden releváns stúdiumot lefedni.

A 11. Finnugor Téli Iskola január 31. és február 4. között, a 2020-as budapesti rendezvény után ismét Magyarországon került megrendezésre, Szeged pedig

2014 és 2016 után harmadszor adott otthont a rendezvénynek. A nemzetközi esemény keretében a partneregyetemekről, Turku, Helsinki, Tartu, Hamburg, München, Bécs, Uppsala, illetve Budapest (ELTE) városából érkeztek vendégek a Szegedi Tudományegyetemre, de lengyel, francia, cseh és kínai résztvevője is volt az egy hetes rendezvénynek. A hallgatókból és oktatókból álló, közel ötven fős csoport a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar épületében gyűlt össze a nyelvészeti és kisebb részben etnográfiai, antropológiai tematikájú programokon.

Az igen sűrű, azonban változatos és hasznos eseményekkel teli hetet mi, a szegedi Finnugor Nyelvtudományi Tanszék hallgatói különleges helyzetből követhettük végig. Elsősorban résztvevőként voltunk jelen a programokon, így a vendéghallgatókkal együtt ismerkedhettünk a délelőtti és délutáni előadások, workshopok folyamán bemutatott témákkal. Másrészt viszont, a vendéglátó egyetem hallgatóiként a szervezés örömeibe – és olykor nehézségeibe – is belekóstolhattunk, főként ami a tanulással töltött órákat követő időtöltéseket illeti.

A Finnugor Téli Iskola minden évben lehetővé teszi, hogy a résztvevők egy egész héten át tartó nyelvkurzus keretein belül évente más és más uráli nyelvvel ismerkedhessenek meg. Most sem volt ez másképp, és az egy évvel ezelőtti, szintén a REMODUS-program által szervezett, Tartuban megrendezett téli egyetem okomi nyelvkurzusa után idén is a történeti szempontú vizsgálaton volt a hangsúly. A fókuszban most az ómagyar nyelv volt, amelyről Gugán Katalin (Nyelvtudományi Kutatóközpont) remek előadásai során szerezhettünk átfogó ismereteket. A legismertebb nyelvméleink, azaz *A tihanyi apátság alapítólevele*, valamint a *Halotti beszéd és könyörgés* mellett Szent Margit-legendák, számos kódex, bibliafordítás és egyéb vallásos szöveg által tanulmányoztuk a magyar nyelv legkorábbi írásban megőrződött állapotát, valamint egy jóval profánabb szójegyzék is segítségünkre volt. Rotenburi János magyar nyelvmestere jól dokumentálja, hogyan ismerkedett a magyar nyelvvel a korabeli külföldi, esetünkben németajkú utazó. A sokszor interaktív órákon foglalkoztunk a magyar írásrendszer kialakulásának történetével, századok fordítástermékeinek összehasonlításával, hangtörténettel, a nyelv igerendszerének, például az igeidőrendszert vagy a tranzitív/intranzitív ragozási paradigmát érintő változásaival, de tudomást szerezhettünk a nyelvmélekkutatás jelenlegi kérdéseiről is.

Délutánonként a gyakorlati oktatásé volt a főszerep. Az első két napon Sipos Mária (Nyelvtudományi Kutatóközpont) irányításával együtt dolgozhattunk a Schmidt Éva hagyatékából származó hanti egyéni énekek szövegein, elemelve azok struktúráját, különös tekintettel a töltőelemekre, amiket a dalok felépítése megkövetelt. Ezt követően, a harmadik és a negyedik délutánon a Hamburgból érkezett előadók, Alekszandr Arhipov és Alekszandr Rjaposzov vezetésével ismerkedhettünk meg a Transkribus íráselemző szoftver használatával, mely a korpuszpépítés egyik fontos segédeszköze. Végül a csoport által feldolgozott mari nyelvű szövegekből egy kisebb korpuszt is sikerült létrehozni.

¹⁵ Kristiina Ehin: *Szívemen a dalok, akár a kövek*. Magyar Napló, Budapest, 2016. Fordította: Jávorszky Béla.

A sűrű hét során két különálló előadást is meghallgathattunk. Elsőként Nagy Zoltán (PTE) beszélt a finnugrisztika etnográfiai vetületeiről, valamint arról, hogy ez miként kapcsolódik a kulturális antropológiához. Előadásának fókuszában az állt, hogy az alkoholfogyasztás milyen szerepet tölt be a vaszjugani hantik életében. Másodikként Povedák István (MOME) adott – humorral fűszerezve – átfogó képet a magyar nyelv és nép rokonságának alternatív elméleteiről, illetve az ezekből kialakuló kulturális mém társadalmi hatásairól. Előadása után a hallgatóság részéről számos kérdés hangzott el, melyeket egy rövid, ám annál konstruktívabb beszélgetés követett.

Az oktatókon és az előadókon kívül a hallgatók is szót kaptak. Az egész heti programot záró kollokviumra jelentkezők egyenként egy húsz perces prezentációban mutathatták be addigi kutatásaik eredményét. Az előadások olyan témákat érintettek, mint a karél nyelv jelenlegi helyzete, az obi-ugor nyelvek és nyelvjárások egymáshoz viszonyított relatív távolsága, az inferenciális evidencialitás első és második személyű funkciói a nganaszban, az udmurt nyelvújítás szóalkotási stratégiái, bizonyos mari igei partikulák evidenciális használata, illetve lexikális és grammatikai stratégiák a biológiai nem kifejezésére a manysiban. A hallgatók egyes előadásai után tíz perce volt a közönségnek, hogy kérdéseit föltegye, ez a tíz perc tehát igen gyakran az építő jellegű kritikák és a szakmai előremenetelt szolgáló beszélgetések ideje volt.

A téli iskola szakmai programjai mellett természetesen kötetlenebb eseményekre is jutott idő. Vendégeinket egy esti városnéző séta keretében ismertettük meg Szeged legfontosabb nevezetességeivel, de a Finnugor Nyelvtudományi Tanszék termeibe is beleshettek a finnugor témájú rendezvények elmaradhatatlan részeként ezúttal is megrendezésre kerülő ún. *ugri-mugri* est során. Az *ugri-mugri* hagyományoknak megfelelően a program közös énekléssel indult, ehhez vezérfonálként az évek alatt alakuló-formálódó finnugor énekeskönyv, a Green Book szolgált, de néhány önálló performanszra is sor került. A turkui hallgató finn népdalokat adott elő gitárkísérettel, míg Szeged részéről két magyar népdal hangzott el dorombbal és dobbal kísérve, de Somos Péter alternatív-indie zenész is eljátszotta néhány dalát a Tanszék vendégeként.

A magas színvonalú szakmai programok mellett a kötetlenebb összejövetelekre is szükség van, ezek ugyanis azok az alkalmak, amikor a hallgatók közelebb kerülhetnek egymáshoz, és jobban megismerhetik a másikat, az oktatókkal való kötetlen beszélgetésekről és a kapcsolatépítés lehetőségeiről nem is beszélve. A hét formális lezárására péntek este került sor egy közös éttermi vacsora során, mely szintén nagyon jó hangulatban telt. Találkozzunk jövőre Uppsalában!

Kaiser Kamilla, Vojter Kitti, Béres Máttyás

A Finnugor Népek Világkongresszusa jelenlegi tevékenységéről

Miként arról a Finnugor Világ is hírt adott, a harminc éve – pontosabban 1992 decemberében – megalakult Világkongresszus 2021-ben Észtországban, Tartuban tartotta legutóbbi kongresszusát. Erre egy évvel az eredetileg tervezett időpont után került sor, a pandémia miatti korlátozások okán¹⁶.

A kongresszusról beszámolva Csúcs Sándor úgy fogalmazott, hogy az AFUN, az oroszországi finnugor népeket tömörítő szervezet a kongresszus bojkottját hirdette meg, amelyet a hivatalos szervek hallgatólágosan támogattak. Azóta nyilvánvalóvá vált, hogy túlzott optimizmussal értékeltük a távolmaradást, ugyanis nem a szervezet egyéni akciójáról volt szó, hanem a döntés föderális szinten született. A kongresszust követő időszakban az is világossá vált, hogy a Finnugor Világkongresszus egész tevékenysége, léte került bojkott alá, mint olyan szervezeté, amely a hivatalos oroszországi álláspont szerint Oroszország belügyeibe avatkozik.

A kongresszuson a résztvevő 13 nép képviselői (az államalkotó észtek, finnek és magyarok mellett számik, lívek, kvének, izsórok, vepszék, inkeri-finnek, vótok, komik és manysik) az izsóor Dmitrij Harakka-Zajcevet választották a szervezet elnökévé, a 2021–2024 közötti időszakra. Harakka-Zajcev a következő hónapokban ellátogatott számos oroszországi finnugor nép különféle kulturális rendezvényeire, egyeztetni a lehetséges jövőbeli együttműködésekről, azokkal is, akik távol maradtak a kongresszustól. A Konzultatív Bizottságban¹⁷ az az elképzelés született, hogy a pandémia, majd a bojkott miatt megszakadt kapcsolatokat a virtuális térben lehet legelsőként újjáépíteni, a kongresszus honlapjának megújításával, állandó hírfolyammal a különböző régiókban zajló eseményekről, aktivitásokról, közös online vagy hibrid szemináriumok, kerekasztalok megrendezésével. Ugyancsak határozat született valamennyi nép egy-két helyszíni rendezvényének anyagi támogatásáról, fotó- és egyéb kiállítások cseréjéről.

Miután 2022 februárjában kitört a háború, a Finnország-Oroszország Társaság, amely a világkongresszusi együttműködés finnországi képviselője, napokon belüli nyilatkozatában elítélte az orosz támadást, mint a nemzetközi jog általános érvényű alapelveivel ellentétes folyamatot és kijelentette, hogy megszakít minden, Oroszországgal meglévő együttműködést. Ugyanígy járt el az észti Fenno-Ugria szervezet, a legutóbbi kongresszus szervezője is. Következésképpen pedig a Konzultatív Bizottság Helsinkiben működő székhelye, amely a kongresszusok közötti

¹⁶ A Finnugor Világ 2021. szeptemberi (XXVI. évfolyam, 3.) számában jelent meg beszámoló a kongresszusról, valamint a zárónyilatkozat és rövid összefoglalók az egyes szekciók munkájáról.

¹⁷ A FNVK koordináló szerve, 2021-től munkájában csak a fenti 13 nép képviselői vettek részt.

időszakokban a – kongresszusi zárónyilatkozaton, határozatokon alapuló – együttműködést fogja össze, nem adhat az oroszországi civil szervezetek által tervbe vett rendezvényekre, projektekhez anyagi támogatást. Ugyanígy, a tervezett koordinátori értekezletekre, konzultatív bizottsági ülésekre sem kerülhet sor.

A FNVK Konzultatív Bizottsága azóta is szünetelteti tevékenységét, hivatalos és formális kapcsolattartás semmilyen formában nincs. Mégis, az első hónapokban zajlottak informális virtuális megbeszélések, mindenki elmondta, hogy számára az együttműködés célja, a kultúra és nyelv megőrzése, továbbvitele változatlanul fontos. A konzultatív bizottság oroszországi résztvevői pedig (vagyis azok, akik a kongresszuson hivatalosan is részt vettek), további együttműködési szándékukat fejezték ki. Azaz továbbra is aktívak maradtak a komik, a finnugor együttműködés kezdeményezői. Mellettük pedig azok a nagyon kis lélekszámú népek, amelyeknek szó szerint életbevágó az egyéb kisebbségi, veszélyeztetett nyelvek, kultúrákkal, különösen pedig egyéb, közeli nyelvrokonokkal való együttműködés, eszmecsere, országhatároktól függetlenül.

Sokáig úgy tűnt, sikerül majd valamilyen módon megemlékezni a FNVK 30. évéről, azonban erre már nem került sor. Bár a világkongresszus oroszországi serveren lévő honlapjára rövid időre felkerült egy hír és archív fotó az 1992. december 1–3. között a komiföldi Sziktivkárban megrendezett alakuló kongresszusról, jelenleg ez a honlap már nem érhető el.

A tavalyi év során, legalábbis az első felében a balti-finn és komi civil szervezetek kulturális rendezvényei közül több – különösen a városi finnugor közösségeknek rendezett események – a világkongresszus közreműködésével, vagyis eszmei támogatásával zajlottak. Ezek jó része valamilyen etno-rendezvény volt, ami alatt szokásosan hagyományőrző, legalább részben gasztronómiai és/vagy zenei tematikájú fesztivált, falunapot kell érteni. A Karjalan Kielen Kodi, vagyis a Karél Nyelv Háza civil szervezet rendezett egyebek között gyógyfű-fesztivált, ismeretterjesztő előadásokkal, gyűjtőkirándulással, gyógyfűves szaunázással. Hasonló rendezvény volt a sajtókészítéssel kapcsolatos szeminárium is.

A fenti szervezet nyelvvel, nyelvhasználattal kapcsolatos gyakorlati szemináriumuk volt a *Karél nyelvi fészkek* módszertani szeminárium. Ez a módszer a kétnyelvű gyerekek anyanyelvi tudását erősíti vagy teremti meg, játékos módszerek alkalmazásával.

Az egyéb események közül megemlíteném az anyanyelv nemzetközi napja (február 21.) alkalmából megrendezett oroszországi *Tollbamondás anyanyelven* verseny. A finnugor nyelvű közösségek körében ezeket különböző kulturális szervezetek hirdetik, évek óta sok résztvevőt mozgósítva. Több helyszínen vagy online, egy időben lehet mindig megírni, a jó megoldók szokásosan oklevelet kapnak.

Az izsór Sojkula civil szervezet elsősorban a szentpétervári finnugor-szamojéd népek ott élő tagjainak szervezett vagy támogatott programokat. Így került sor

egy irodalmi fesztiválra: uráli nyelveken írott versek, novellák hangzottak el, írókkal, költőkkel szerveztek beszélgetéseket.

Egész éven át tartó rendezvénysorozatot lehet találni a finnugor kulturális főváros címet viselő településen. 2022-ben Bajterek udmurt település nyerte el ezt a címet¹⁸. Itt Harakka-Zajcev elnök képviselte a FNVK-t, de kimondottan világkongresszusi eseményre, esetleg az Oroszországon kívüli finnugor népek kultúrájával foglalkozó rendezvényre nem került sor. Az idén a finnországi Kuhmóba repült a vízimadár, vagyis a kulturális főváros címet ez a település viseli.

Mindezen oroszországi események részben online zajlottak, részben valamilyen finnugor nyelven, részben vagy teljesen pedig oroszul. Sajnálatosan a magyar érdeklődők, különösen a fiatal generációk számára így ezek az események, rendezvények, szemináriumok elérhetetlenek. Fontos feladat lehetne az egyes, jövőben sorra kerülő rendezvények magyarra vagy angolra fordítása, esetleg részletes összefoglalók készítése és közzététele.

A legutóbbi hónapokban pedig az informális kapcsolattartás is megszakadni látszik. Úgy tűnik, a tartui kongresszus egy korszak lezárulását jelző mérföldkő lett: a finnugor népek közötti aktív együttműködés utolsó látványos eredménye. A járt utak járhatatlanná váltak, új utakat kell keresnünk. Erről beszélt újévi köszöntőjében Harakka-Zajcev elnök is. Izsóru emlékezett meg a 30 év előtti alakuló ülésről, köszönetet mondott mindazoknak, akik kezdeményezők voltak, majd együttműködtek és akik ma is őrzik a közös eszméket, hisznek a bölcsességben, szeretetben, a kultúra erejében. Kifejezte reményét, hogy a finnugor népek közötti barátság nem szűnik meg, mindig lesz új lehetőség, még ha ma ez nem is látszik¹⁹.

A magunk részéről jelenleg annyit tehetünk, hogy olyan projekteket, rendezvényeket kezdeményezünk saját köreinkben, amelyek a finnugor nyelvek és kultúrák megismertetését szolgálják.

Salánki Zsuzsanna

¹⁸ A megnyitó ceremóniát itt lehet megnézni: <https://m.youtube.com/watch?v=iMz1yHQ2WEQ>

¹⁹ A köszöntő az orosz fészkon (vkontakte) megtekinthető: https://vk.com/video-175471890_456239029